

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za fonetiku

Antonija Štefica

STAVOVI UČENIKA PREMA NASTAVI GOVORNIŠTVA

Diplomski rad

Zagreb, rujan, 2018.

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za fonetiku

Antonija Štefica

STAVOVI UČENIKA PREMA NASTAVI GOVORNIŠTVA

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Elenmari Pletikos Olof

Zagreb, rujan, 2018.

PODACI O AUTORU

Ime i prezime: Antonija Štefica

Datum i mjesto rođenja: 21. siječnja 1993., Zagreb

Studijske grupe i godina upisa: diplomski studij Fonetike, smjer Govorništvo / Diplomski studij Talijanistike Nastavnički smjer; 2014.

Lokalni matični broj studenta: 354004

PODACI O RADU

Naslov rada na hrvatskome jeziku: Stavovi učenika prema nastavi govorništva

Naslov rada na engleskome jeziku: Students' Attitudes Towards Public Speaking as a School Subject

Broj stranica: 31

Broj priloga: 1

Datum predaje rada: 06. rujna 2018.

Sastav povjerenstva koje je rad ocijenilo i pred kojim je rad obranjen:

1. izv. prof. dr. sc. Jelena Vlašić Duić, predsjednica povjerenstva
2. Iva Bašić, asistentica, članica povjerenstva
3. doc. dr. sc. Elenmari Pletikos Olof, članica povjerenstva

Datum obrane rada: 14. rujna 2018.

Broj ECTS bodova: 15

Ocjena:

Potpis članova povjerenstva:

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom

STAVOVI UČENIKA PREMA NASTAVI GOVORNIŠTVA

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Antonija Štefica

(ime i prezime studenta)

(potpis)

Zagreb, 6. rujna 2018.

Zahvala

Zahvaljujem se prvenstveno svojoj mentorici doc.dr.sc. Elenmari Pletikos Olof na svim korisnim savjetima i usmjerenjima, iskazanom strpljenju i posvećenosti u svakom koraku izrade ovoga rada, od ideje do realizacije.

Također, zahvaljujem se i svim školama koje su sudjelovale u istraživanju; njihovim ravnateljima na odobrenju, nastavnicima na organizaciji i učenicima na ispunjavanju anketa.

Naposljetku, zahvaljujem se svojoj obitelji i najbližim prijateljicama na ustrajnoj podršci za vrijeme izrade ovoga rada, kao i tijekom cijelog akademskog puta.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Teorijski okvir	2
2.1. Retorika i škola.....	2
2.1.1. Definicije	2
2.1.2. Retorika u školama.....	3
2.1.3. Usmeno izražavanje u školama	4
2.1.4. Komunikacijska kompetencija.....	6
2.1.5. Stanje retorike u školama u Hrvatskoj	7
2.2. Stavovi	8
2.2.1. Motivacija za ispitivanje stavova	8
2.2.2. Definicije stavova.....	9
2.2.3. Osobine stavova	9
3. Hipoteze	11
4. Metodologija	12
4.1. Prikupljanje podataka.....	12
4.2. Ispitanici.....	13
4.3. Vrsta analize podataka.....	14
5. Rezultati	15
6. Rasprava	24
7. Zaključak.....	31
Literatura	32
Sažetak	34
Summary	35
Životopis.....	36
Prilog - Anketa za učenike	37

1. Uvod

Ovaj rad bavi se prikazom stavova učenika u školama u kojima se provodi nastava govorništva. S obzirom na to da dosad nije provedeno istraživanje koje bi prikazalo na koji način i u kojem smjeru razmišljaju oni koji pohađaju nastavu govorništva, smatralo se informativnim i korisnim ispitati njihove stavove.

Motivacija za rad došla je sa željom budućih uvođenja i širenja nastave govorništva u školama, a istraživanje je provedeno s ciljem prikupljanja korisnih informacija o postojećem provođenju nastave kroz stavove učenika koje bi se potom mogle iskoristiti kao smjernice i naputci za budući napredak. Kako bi se ispitale postavljene hipoteze i kako bi se dobila slika trenutnog stanja, provedena se anketa među učenicima onih srednjih škola Grada Zagreba koje imaju Govorništvo kao ponuđeni predmet. Ispitanike su činili učenici koji pohađaju nastavu govorništva, ali i oni koji ju ne pohađaju.

Rad započinje teorijskim dijelom koji je podijeljen u dvije cjeline. U prvom dijelu rad donosi definicije koje se tiču retorike kao discipline, kao i ustroj retorike kao predmeta. Sustavno se prikazuju dobrobiti koje takav predmet donosi i razloge za njegovo uvođenje i provođenje na svim razinama. Također, navode se primjeri provođenja nastave retorike u svijetu i u Hrvatskoj. Zatim slijedi drugi dio teorijskog pregleda, u kojem se predstavljaju stavovi, a u njemu se navode definicije stavova, motivacija za njihov odabir u istraživanju i osobine stavova. Istraživanje stavova učenika o nastavi govorništva je istraživanje koje je provedeno metodom ankete. U radu je opisana metodologija istraživanja, nakon koje slijedi prikaz rezultata i rasprava u kojoj se osvrće na dobivene rezultate detaljno ih analizirajući, a naposljetku slijedi zaključak.

2. Teorijski okvir

U ovome dijelu rada prikazat će se teorijska pozadina retorike kao discipline i kao nastavnog predmeta, sa svim pozitivnim i negativnim aspektima trenutnog stanja u svijetu i Hrvatskoj. Zatim slijedi prikaz teorijske podloge stavova i njihova uloga kao motivacije za upis predmeta Govorništvo.

2.1. Retorika i škola

2.1.1. Definicije

Kako bi se krenulo od osnova, valja definirati što je retorika i čemu služi. Dvije najčešće korištene definicije zasigurno su Ciceronova (Beker, 1997: 40) koja kaže da je retorika umijeće govorenja prilagođenog za uvjeravanje, i Aristotelova (Rhet. 1356a) koja tvrdi da je retorika sposobnost uočavanja bitnog i primarnog svojstva kojim se može uvjeriti, a koje svojstvo krije u sebi svaki predmet ili pojava. Dok prve dvije definicije imaju izraženi naglasak na uvjeravanju, zanimljivo je usporediti ih sa Škarićevom (2000: 9), koja u sebi sadrži pojam govorenja: „Retorika je disciplina kojoj je predmet retoričko govorenje, a ono je javno i usmjereno prema drugima.“.

Osim navedenih definicija retorike, korisno je razmotriti razliku između pojmova retorika i govorništvo. Retorika je u Rječniku stranih riječi (Anić i Goldstein, 2009: 1118) definirana kao vještina dojmljivog, slikovitog pismenog ili usmenog izražavanja, dok Hrvatski jezični portal (HJP, 2018) govorništvo definira kao vještinu koja njeguje umijeće javnoga govorenja, vještinu slikovitog i uvjerljivog izražavanja; ali navodi i pojam retorika kao sinonim. Dakle, radi se o istovjetnim i valjanim pojmovima. Osim na razini teorije, za ovaj rad bilo je bitno definirati i obratiti pozornost na oba pojma jer se u školama u kojima je istraživanje provedeno, pa tako i u samom radu, koriste oba.

Kako bi se dobila preciznija slika o poučavanju retorike, valja naglasiti i kako se uz retoriku i govorništvo, pojmove korištene prvenstveno u hrvatskome jeziku, koristi i termin javnoga govora, koji se nalazi pretežno u literaturi na engleskome jeziku, a obuhvaća područje govorništva. Tako imamo nekolicinu primjera udžbenika i knjiga koje se bave retoričkim temama, a nose naslove u kojima je glavni pojam javni govor. Slijede primjeri nekolicine

naslova, prvo u originalnom obliku, a u zagradama se nalaze prijevodi na hrvatski: *Teaching Speech in Today's Secondary Schools (Poučavanje govora u srednjim školama danas*; Balcer i Seabury, 1965), *Public Speaking for College and Career (Javni govor za visokoškolsko obrazovanje i karijeru*; Gregory, 1990), *Public Speaking: concepts and skills for a diverse society (Javni govor: koncepti i vještine u raznolikim društvima*; Jaffe, 2012), *The Art of Public Speaking (Umijeće javnoga govora*; Lucas, 2008), *Public Speaking: a guide for the engaged communicator (Javni govor: priručnik za angažiranoga govornika*; Nelson i sur., 2006), *Public Speaking: an experiential approach (Javni govor: iskustveni pristup*; Alderfer, 1997).

Također, valja navesti i da opći pojam retorike pokriva tri različita djelovanja: retoričku teoriju, retorsku pedagogiju i retorsku praksu (Škarić, 2000), na kojima se ovaj rad temelji, a baviti će se njima kroz školski sustav i njihovim značajem za nastavu predmeta koji ih objedinjuje.

2.1.2. Retorika u školama

Nakon što smo se dotaknuli teorijskog aspekta retorike i njezinog statusa kao discipline, dolazimo do drugog dijela, odnosno kompleksnosti retorike kao nastavnog predmeta koju u školama predstavlja njezino provođenje u djelo, misleći pritom prvenstveno na nastavničku stranu. Kada se retorika i nađe kao školski predmet unutar kurikula¹, a nastavnici imaju zadatak poučiti učenike argumentaciji, ne dobiju nikakve upute kako to (kvalitetno) učiniti. Također, bitno je istaknuti i široku primjenjivost koju retorika nudi, bilo da se radi o svakodnevnom životu ili poslovno orijentiranoj okolini. Tako su autori Dainville i Sans (2016) iznijeli primjer nedavnih istraživanja u pedagogiji koja podupiru hipotezu da redoviti rad na retoričkim vježbama, poput onih korištenih u antici, mogu potaknuti vještine poput otvorenosti, znatiželjnosti, kreativnosti, empatije, tolerancije ili ponosa. Oni su, primjerice, za istraživanje koristili antičke tehnike *dissoi logoi*² i tehniku suprotnog stajališta³, iz čega, na temelju konkretnog primjera, možemo uvidjeti direktnu primjenu retoričkog znanja. Iz onoga što nastavnici, a i učenici sami mogu potvrditi, jest da su vještine stečene na nastavi retorike korištene i u drugim, širim kontekstima, izvan sata. Primjerice, stečene vještine mogu se

¹ Razlozi na korištenje naziva kurikul nalaze se u Smajić i Vodopija, 2008: 188

² *Dissoi logoi* ili dvostruke argumente kao retoričku disciplinu izmislili su prvi sofisti, a podrazumijevaju uspješno zastupanje obaju suprotstavljenih strana. (Dainville i Sans, 2016: 1925).

³ Tehnika suprotnog stajališta podrazumijeva simulaciju suđenja koja se temelji na primjeni odgovarajućeg zakona za pojedini slučaj u kojem polaznik mora smisliti govor zastupajući stranu obrane i/ili tužiteljstva. (Gačić, 2004).

primijeniti na satovima razrednika ili u svakodnevnim odnosima i raspravama unutar i izvan škole. Te vještine omogućavaju i bolje podupiranje vlastitog mišljenja, uvjeravanje drugih ili pronalaženje boljih rješenja poštujući istovremeno mišljenja drugih. Također, mogu s potrebnim odmakom raspravljati o osjetljivim temama kao što su naučili iz retoričkih vježba. Kako bi uspjeli u ostvarivanju vježbe, učenici bi trebali koristiti ono što smatraju vrijednostima društva. Drugim, odnosno njihovim riječima, učenici trebaju imati mogućnost samostalnog promišljanja o osjetljivim temama kako bi ih zaista usvojili (Dainville i Sans, 2016: 1929). Svi koji su razgovorom pokušali doprijeti do srednjoškolaca, bilo u svakodnevnom spontanom razgovoru, a posebice unutar učionice, znaju da to nije lak zadatak. Učenici, kao i većina tinejdžera, nisu navikli da ih netko pita za mišljenje, a istina je da, kako navodi Barron (2008: 3), iako s otporom sudjeluju u vježbama, žude biti upitani, a jednom kada se osjete sigurnima, voljeli bi naučiti kako izraziti svoje mišljenje. Možda jednako bitno kao mogućnost branjenja vlastitih mišljenja i stavova jest obrana stavova koji se tiču društva u cjelini, a mnogi mladi nažalost nisu svjesni postojanja, a samim time i uloge retorike za život. Tako Heinrichs (1995: 42) kaže da nije svaki student niti sklon tom nauku, ali da velika većina je, a jedva da znaju za postojanje retorike. Tvrdi da će mnogi od njih završiti obrazovanje u strukama poput marketinga, novinarstva, nastave, politike ili prava, a u svakoj od njih potrebno je posjedovati i koristiti paralelno znanje jezika i usmenog izražavanja.

2.1.3. Usmeno izražavanje u školama

Javni govor, iako prisutan u značajnoj mjeri u sustavu obrazovanja mnogih država, rijetko je uključen u kurikule srednjih škola. Obrazovni sustavi uključuju ga kao dio jezičnog ili usmenog izražavanja, ali dio upravo usmenog izražavanja često se zapostavlja dajući prednost pripremama za, primjerice, državnu maturu ili pismene provjere znanja. Imajući to na umu, većina škola našla je način kako, u maloj mjeri, uključiti retoriku u svaki predmet. Neki to čine kroz razgovor u uvodnom dijelu sata, neki postavljajući temu kao problem za raspravu, neki vezano uz praktični rad ili pokus, dok neki pitajući za mišljenje potiču slobodno izražavanje. Srednje škole pratile su primjer vodećih sveučilišta, pa su, od početka 20. stoljeća počele uključivati retoriku u nastavu engleskog jezika (Barron, 2008). Tako je, tvrdi J. Heinrichs (prema Barron, 2008: 2) engleski postao književnost, a književnost je, pod opterećenjem pisane riječi, izostavila govornu riječ. Valja napomenuti da do 1995. godine čak ni na Harvardu ne postoji kolegij koji bi ponudio oratorsku teoriju i praksu, iako kolegij pisanja

postoji još od kraja devetnaestog stoljeća (Heinrichs, 1995: 42). Navedeni primjeri su s engleskog govornog područja, ali lako primjenjivi i na hrvatski školski sustav.

Slična tendencija kao u poučavanju engleskoga kao materinskoga jezika, javlja i u poučavanju hrvatskoga kao materinskoga jezika. Ako promotrimo nastavni program predmeta Hrvatski jezik u gimnazijama (NCVVO, 2015), možemo primijetiti da usmenog izražavanja ima u neznatnoj količini. Uzmemo li u obzir omjer sati sastavnica, koje čine književnost, hrvatski jezik i jezično izražavanje, uvidjet ćemo da udio književnosti ima prevagu, dok su preostale dvije sastavnice u manjem obujmu, pogotovo dio jezičnog izražavanja. Dapače, uspoređujući program kroz sva četiri razreda gimnazijskog programa, udio jezičnog izražavanja smanjuje se iz godine u godinu, a valja istaknuti da usmeno izražavanje dobiva tek jedan dio jezičnog izražavanja. Konkretnije, u sva četiri razreda gimnazije, hrvatski jezik ima 548 nastavnih sati, od čega nastavi jezičnog izražavanja pripada tek 19 sati, što čini 3% ukupne nastave hrvatskoga jezika (Pletikos, 2008: 43). Imajući na umu navedene podatke, a ujedno i činjenicu da usmeno izražavanje čini dio jezičnog izražavanja, možemo zaključiti da ga skoro i nema i da njegovo ostvarivanje ovisi isključivo o volji nastavnika i spremnosti na njegovo uključivanje unutar drugih sastavnica.

Kako ističe i Bakota (2010: 15), količina sadržaja te broj sati nastavnoga predmeta Hrvatski jezik u odnosu na porazno jezično znanje učenika na državnim testiranjima, negativan odnos učenika prema tom nastavnom predmetu, što su pokazala sustavna istraživanja nacionalnoga kurikula, kao i niska govorna kultura, dovoljan su razlog da se počne s uvođenjem promjena u nastavnom predmetu Hrvatski jezik.

Stoga, u pojedinim školama, nastavnici zainteresirani za razvoj usmenog izražavanja svojih učenika pokreću debatne grupe. Međutim, ono što se prirodno nameće, a Heinrichs potvrđuje (prema Barron, 2008: 2), jest to da takve grupe pripremaju odabranu nekolicinu zapostavljajući većinu. Upravo zato, bitno je staviti naglasak na poučavanje retorike i njezin značaj u civilnom društvu. Kako Walker zaključuje (prema Hauser, 2004: 39): „Retorika bez svoje tradicije poučavanja nije retorika, već samo još jedna vrsta filozofije ili književne kritike.“ U tome bi se trebala nalaziti okosnica pokreta za uvođenje nastave govorništva – naglasak na komponenti poučavanja i prenošenja znanja, ali ne misleći pritom na puko prenošenje informacija i vještina, nego savladavanje teorije s jakim naglaskom na praktičnu primjenu koje paralelno i istovremeno djeluju i daju cjelovit rezultat primjenjiv u demokratskim društvima. Pozitivno je da od svih promjena u obrazovanju u zadnjih 50 godina, najviše obećava (ili najmanje obeshrabruje) povećanje svijesti da svi, svaki dan, bilo u komunikaciji s kolegama,

prijateljima, obitelji ili pak sa zaposlenicima u raznim službama, ovise o učinkovitosti primjene retorike u tim radnjama (Booth, 2003: 9). Kada govorimo o retorici u užem smislu, to će značiti pobjeđivanje u raspravama i jasno je da će ljudima za postizanje tog cilja biti potrebna retorika i retoričko znanje. S druge strane, oni koje ne zanima isključivo pobjeda, nego retoriku doživljavaju kao vještinu za promjenu stava svih uključenih strana u društvu ili nekom sustavu, tada ona, stavljajući naglasak na ulogu u civilnom društvu, uvelike dobiva na značaju. Misao koja objedinjuje osobni razvoj i razvoj u društvu napisao je Walter H. Beale (prema Glenn, 2004: 7), a glasi da je svrha retoričkog obrazovanja dvostruka: razvijati istovremeno karakter pojedinca kao i kulturu u cijelosti. Ne želeći pritom bilo kojoj strani pridati veći značaj ili umanjiti postojeći, samo inzistirati na ostvarivanju obaju uloga.

Navedeni podaci pokazuju nam da pedagoški pristup poučavanju retorike izlazi izvan okvira razreda, on podrazumijeva znanje kako učenici i oni kojima se obraćaju vide svijet. Također, retorika traži od učenika da budu politički sudionici, a s obzirom na to da će to postati punoljetnošću, da razumiju i prihvate svoje sudjelovanje (Hauser, 2004: 46).

2.1.4. Komunikacijska kompetencija

Primjenu retoričkog znanja možemo nazvati i komunikacijska kompetencija. Prvi ju je u literaturu uveo Dell H. Hymes (prema Bakota, 2010: 11), a definira ju uspoređujući ju s jezičnom kompetencijom, navodeći da za razliku od jezične kompetencije, komunikacijska kompetencija pokazuje ne samo poznavanje struktura jezika već i načela uporabe tih struktura u različitim društvenokulturnim aktivnostima, gdje se mogu manifestirati i različiti jezični varijeteti. Prema tome, tvrdi, komunikacijska kompetencija podrazumijeva posjedovanje gramatičke kompetencije i sociolingvističkih pravila uporabe te gramatike. Uzimajući u obzir ranije naveden primjer omjera sastavnica nastave Hrvatskog jezika, možemo s jedne strane potvrditi potrebu za oživljavanjem i jačanjem usmenog izražavanja u sklopu jezičnog izražavanja, no istovremeno ga iskoristiti kao potkrjepu za potrebu uvođenja i samostalnog predmeta govornišтва. Jedno je znati pravila, a drugo znati ih iskoristiti na pravi način u pravom trenutku.

2.1.5. Stanje retorike u školama u Hrvatskoj

Za nekolicinu škola u Hrvatskoj koja provodi nastavu retorike, još jedna poteškoća javlja se i na razini naziva predmeta, odnosno njegovoj neusuglašenosti među školama, pa se tako u nekim školama izvodi pod imenom *Govorništvo*, dok u drugima kao *Retorika*. No, svi ti problemi predstavljaju tek tehnički detalj sve dok se nastava izvodi, što potvrđuje Škarić (2000: 12):

„Ako naše školstvo želi mladež cjelovito pripremiti za ovaj naš svijet i usmjeriti mu svijest prema njemu, onda kolebanja oko uvođenja retorike u škole ne može biti. Kolebati se može o količini te nastave i o načinima izvedbe, pa i o nazivu predmeta, koji se može nazvati retorika, oratorstvo, govorništvo, govorna kultura, govorno izražavanje, govorna komunikacija ili kako drukčije.”

Naime, od 89 srednjih škola u Gradu Zagrebu (Zagreb, 2018), nastava predmeta *Govorništvo*, odnosno *Retorika*, nudi se i izvodi u njih sedam, a one su Klasična gimnazija (2017), 18. gimnazija (2017), Privatna gimnazija i strukovna škola „Svijet“ (2017), Opća privatna gimnazija (2017), Privatna gimnazija i ekonomsko-informatička škola „Futura“ (2018), Prva privatna gimnazija (2017) i Privatna umjetnička gimnazija (2013). Sve škole u kojima je uvedena nastava, uvedena je zahvaljujući inicijativi škole koje su prepoznale značaj i pokrenule predmet. Od sedam srednjih škola, kako stoji u njihovim nastavnim planovima i programima, predmet ima status fakultativnog u njih pet, dok je u dvije obavezan. Zanimljivo je primijetiti da niti u jednoj školi nema status izbornog predmeta. Također, od sedam srednjih škola, svega dvije su javne, državne škole, a preostalih pet je privatnih, a svih sedam čine škole s gimnazijskim programima.

Način provođenja nastave govorništva razlikuje se od škole do škole. Počevši od naziva, škole u kojima se nastava predmeta odvija pod imenom *Retorika* su Klasična gimnazija, 18. gimnazija, Privatna gimnazija i strukovna škola „Svijet“, Opća privatna gimnazija i Privatna gimnazija i ekonomsko-informatička škola „Futura“. U preostale dvije škole, Prvoj privatnoj gimnaziji i Privatnoj umjetničkoj gimnaziji, predmet se naziva *Govorništvo*. Možemo zaključiti da se ime retorika koristi u većini škola. Škole se razlikuju i po organizaciji predmeta. Tako se u dvije državne škole, Klasičnoj i 18. gimnaziji, nastava predmeta *Retorika* provodi jednom tjedno, a predmet ima status fakultativnoga. S obzirom na to da se radi o fakultativnom predmetu, mogu ga pohađati učenici bilo kojih razreda, iako u 18. gimnaziji nije ponuđen učenicima prvih razreda. U Klasičnoj gimnaziji nudi se u sva četiri razreda. Od četiri privatne škole, predmet *Retorika* je fakultativan u njih dvije, u Privatnoj gimnaziji i strukovnoj školi

„Svijet“ i Općoj privatnoj gimnaziji. U Privatnoj gimnaziji i strukovnoj školi „Svijet“ predmet se izvodi jednom tjedno, za zainteresirane učenike svih četiriju razreda, dok se u Općoj privatnoj gimnaziji izvodi također jednom tjedno, ali samo u prva dva razreda. U Privatnoj gimnaziji i ekonomsko-informatičkoj škola „Futura“ i Prvoj privatnoj gimnaziji predmet je obavezan, a u obje izvodi se jednom tjedno u prvim razredima.

Navedene informacije vezane uz provođenje nastave retorike svjedoče o mnogobrojnim problemima s kojima se susreće retorika, od manjka sustavnosti u organizaciji predmeta, preko još uvijek malobrojnih institucija u kojim se izvodi, sve do želje za uvođenjem zasebnog predmeta na svim razinama obrazovanja.

2.2. Stavovi

2.2.1. Motivacija za ispitivanje stavova

Budući da su tema ovoga rada stavovi prema nastavi govorništva, potrebno je definirati i objasniti pojam stava. Stavovi zauzimaju velik dio socijalne psihologije, a razlog njihove „popularnosti“, navodi Allport (prema Zvonarević, 1985), su tvrdnja da stavovi nisu vlasništvo nijedne škole u psihologiji i da stavovi mogu kombinirati i instinkte i navike u bilo kojem omjeru. Naslanjajući se na Allportove, Zvonarević (1985) nudi još dva razloga za raširenost stavova, a oni su da se stavovi daju relativno lako objektivno mjeriti, u svakom slučaju lakše nego motivi i zbog toga su stavovi najbliži put za razumijevanje motivacije, što je u praksi od velikog značaja. Naime, mjereći stavove, dolazimo do motiva koji su najvažniji za razumijevanje ljudskih postupaka. U drugome navodi da nijedna druga psihička osobina nije sama toliko rezultat socijalnih utjecaja na pojedinca, a istovremeno nijedna druga osobina ljudi ne utječe na politička, kulturna i druga zbivanja u ljudskom društvu kao stavovi. Ljudi ne dolaze u sukobe i sumnje, ne vode ratove i revolucije zbog razlika u svojoj inteligenciji, pamćenju i sličnim psihičkim osobinama, nego upravo zbog razlika u stavovima (Zvonarević, 1985: 123). Kroz ove retke javljaju se neke ključne točke za ovaj rad, poput lakog objektivnog mjerenja, što je bilo važno za provođenje ovog istraživanja. Također, spominjanje motivacije koje je ključno za razumijevanje upisivanja predmeta govorništva, kao i socijalni utjecaj i njegova uloga na učenikovu percepciju takvog predmeta kao pozitivnog ili negativnog, korisnog ili beskorisnog.

2.2.2. Definicije stavova

Još 1935. godine Allport (prema Zvonarević, 1985) piše da je stav „mentalno i neuralno stanje spremnosti, organizirano u iskustvu, koje ima direktan ili dinamičan utjecaj na reakcije individuumu prema svim objektima i situacijama na koje se odnosi“. Govoreći o kasnijim godinama, odnosno drugoj polovici 20. stoljeća, C. Morgan (prema Zvonarević, 1985) kaže da su stavovi nastojanje da se reagira bilo pozitivno, bilo negativno prema osobama, objektima ili situacijama. Iz obaju navedenih definicija može se iščitati da se stavovi baziraju na tendencijama koje utječu na naše reakcije. Međutim, odnose se samo na one prema okolini, svemu što se nalazi izvan nas, zanemarujući da postoje i stavovi koje imamo prema sebi i vlastitim postupcima, na što Zvonarević i upozorava. S time na umu, nudi i proširenu definiciju (1985: 124) definirajući stav kao „stečenu tendenciju da se reagira bilo pozitivno, bilo negativno, prema osobama, objektima ili situacijama izvan nas, bilo prema vlastitim osobinama, idejama ili postupcima“.

Kako bi se preciznije shvatilo stav, valja objasniti i njegove srodne, ali ne i istovjetne pojmove, *shvaćanje* i *uvjerenje*. Shvaćanje je, navodi Zvonarević (1985: 124), prihvaćanje ili odbacivanje neke pretpostavke ili tvrdnje i, u odnosu na stav, većina autora nudi tri osnovne razlike, a one su: stav je emocionalni doživljaj čijeg stvaranja nismo svjesni, dok je shvaćanje intelektualni doživljaj u čijem formuliranju moramo aktivno sudjelovati. Stav je, prema tome, češće apriorističan, a shvaćanje nužno rezultat naših promišljanja o nekoj temi, odnosno stavovi su manje podložni mijenjanju i utjecaju od shvaćanja; a ako je uz neko shvaćanje povezan neki izraženi stav, tada se radi o uvjerenju.

2.2.3. Osobine stavova

Allport (prema Zvonarević, 1985) je 1935. godine objasnio kako nastaju stavovi, odnosno napravio podjelu formiranja stavova. Podijelio ih je na 4 mehanizma, a oni su: mehanizam integracije, kada se stav formira iz djelića skupljenih doživljaja u jednu cjelinu, zatim mehanizam diferencijacije, koji je obrnut od prethodnog i podrazumijeva uklapanje postojećeg stava u novu okolinu koji se onda diferencira i osoba stvara nove. Zatim slijedi mehanizam traume koji nastaje kao rezultat proživljenog intenzivno nabijenog negativnog iskustva i mehanizam imitacije, kada se prihvaćaju već gotovi stavovi usvojeni od bliskih

osoba. Napominje, također, da je najvažniji i dominantni mehanizam onaj imitacije. Govori i o petrificiranju ili okamenjivanju stavova koje se događa samo „starim“, davno usvojenim, dubokim stavovima, ali upravo oni čine psihološku jezgru svakog pojedinca i njegovog pogleda na svijet.

S obzirom na to da su stavovi duboko ukorijenjeni, time ih je teže i promijeniti. Allport (prema Zvonarević, 1985) navodi i razne razloge zbog kojih ljudi rijetko mijenjaju stavove, a svi se svode na to da nije dovoljno samo racionalno shvatiti i prihvatiti neki stav, nego je potrebno iz svijesti i podsvijesti pojedinca iščupati i njegove emocionalne korijene, što očekivano predstavlja problem. Iz toga proizlazi da u društvenoj perspektivi proces okamenjivanja, odnosno teškog mijenjanja stavova, ima konzervativan prizvuk. S druge strane, iako općenito otporni na pokušaje mijenjanja i modificiranja, na stavove je moguće utjecati u mladosti dok je plastičnost organizma velika, a stavovi su još u procesu definiranja.

Upravo zbog karakteristike plastičnosti bilo je korisno provesti istraživanje među mladima, koji, s jedne strane, kao što je gore navedeno, već imaju formirane stavove, dok su, s druge strane, još uvijek dovoljno mladi da ih, po želji i/ili potrebi, stignu mijenjati.

U ovome su se radu, stoga, ispitali stavovi vezani uz provođenje nastave govorništa u školama u kojima postoji kao predmet. S obzirom na to da je navedeno kako su stavovi najbliži put za razumijevanje motivacije, bilo je korisno ispitati kakvi su stavovi učenika prema govorništvu, kao i njihova motivacija prema upisivanju ili neupisivanju takvog predmeta. Preko pojedinačnih stavova htjela se dobiti šira slika o ulozi, širokoj primjenjivosti i rasprostranjenosti retorike za javni život građana, od uloga osobnog značaja do uloga značajnih za društvo u cijelosti.

3. Hipoteze

U skladu s ciljem istraživanja, a kako bi se precizno ispitali svi njegovi aspekti, formulirano je više hipoteza kojima se žele provjeriti stavovi učenika prema nastavi govorništva u školama. Hipoteze, odnosno pretpostavke s kojima se krenulo u istraživanje, možemo podijeliti u tri tematske skupine. Prva tema odnosi se na pretpostavku o slaboj informiranosti učenika o retorici kao disciplini i slaboj percepciji široke primjenjivosti nastave govorništva, a čine je dvije hipoteze:

H1 Informiranost učenika o retorici kao disciplini je slaba.

H2 Svijest učenika o širokoj primjenjivosti nastave govorništva je slaba.

Zatim se pretpostavlja da će učenici smatrati da se nastavom predmeta Govorništvo može doprinijeti razvoju govornih i govorničkih vještina, kao i osobnom razvoju.

H3 Učenici smatraju da pohađanje nastave predmeta Govorništvo doprinosi razvoju govornih vještina.

H4 Učenici smatraju da pohađanje nastave predmeta Govorništvo doprinosi razvoju govorničkih vještina.

H5 Učenici smatraju da pohađanje nastave predmeta Govorništvo doprinosi osobnom razvoju.

Posljednja hipoteza odnosi se na predmete u obrazovanju kroz koje se mogu usvajati retoričke vještine.

H6 Učenici smatraju da kroz nastavu predmeta humanističkih i društvenih znanosti dobivaju više prilika razvijati govorničke vještine nego u predmetima prirodnih znanosti.

4. Metodologija

S obzirom na to da, otkad Govorništvo kao predmet postoji u školama u Hrvatskoj, autorici rada nije poznato da postoji istraživanje koje bi prikazalo stavove učenika koji ga pohađaju, smjer je ovog istraživanja bio ispitati učenike kako bi se dobila slika postojećeg stanja i kako bi se čulo stavove učenika koji ga pohađaju, kao i onih u čijoj se školi provodi, a ne pohađaju ga. Sve to učinilo se s ciljem dobivanja informacija o postojećem provođenju nastave kako bi se moglo nastaviti sve što se čini dobro, a istovremeno prikupiti naputke što bi trebalo promijeniti i poboljšati za budućnost. Također, sekundarni cilj je stvaranje temelja koji bi mogli konzultirati oni koji su zainteresirani za buduća uvođenja i širenja nastave govorništva.

Vrsta ovog istraživanja bila je kombinacija kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja, s velikim naglaskom na kvantitativnom dijelu i manjem udjelu kvalitativnog. Podaci su prikupljeni putem ankete. Statistička obrada i analiza podataka obavljena je u programu Microsoft Office Excel 2013.

4.1. Prikupljanje podataka

Podaci su prikupljeni putem ankete koja je činila okosnicu istraživanja (vidi Prilog). Anketa je bila sastavljena od uvodnog dijela u kojem je predstavljena autorica istraživanja i svrha prikupljanja podataka, uz navođenje naslova rada, kao i uputa za njezino popunjavanje. Napisano je trajanje ankete, čije je predviđeno popunjavanje iznosilo 5 minuta, kao i potvrda anonimnosti i garancija zaštite prikupljenih podataka, uz zahvalu za sudjelovanje, koje je bilo dobrovoljno.

Anketa se sastojala od općeg i glavnog dijela. Opći dio činili su demografski podaci, od kojih je bilo potrebno ispuniti dob, spol, razred i školu koju ispitanici pohađaju. Također, na samom kraju ankete stajala su dva pitanja vezana uz pohađanje predmeta Govorništvo i razloga za njegovo (ne)upisivanje. Glavni dio ankete obuhvaćao je 22 pitanja u kojem su se ispitali stavovi i mišljenja ispitanika, od kojih su 20 činile tvrdnje, a dva su pitanja otvorenog tipa. Tvrdnje su bile napisane izjavnim rečenicama uz ponuđenu Likertovu skalu od pet stupnjeva, koji su sezali od „Uopće se ne slažem“, preko „Djelomično se ne slažem“, „Niti se slažem niti se ne slažem“, „Djelomično se slažem“ do „U potpunosti se slažem“.

Tvrđnje su grupirane u sljedeće kategorije: poznavanje retorike kao discipline (Tvrđnja 1), razvoj govornih vještina (Tvrđnje 2 – 5), razvoj govorničkih vještina (Tvrđnje 6 – 10), osobni razvoj i društveni značaj (Tvrđnje 11 – 17) i razvoj govorničkih vještina kroz pojedine skupine predmeta (Tvrđnje 18 – 20). Dva pitanja otvorenog tipa odnosila su se na navođenje konkretnih primjera predmeta i situacija u kojima ispitanici dobivaju priliku razvijati govorničke vještine.

Prikupljanje podataka provodilo se kroz tri tjedna, od 8. do 24. svibnja 2018., u šest škola Grada Zagreba za vrijeme trajanja nastave.

4.2. Ispitanici

Od sedam srednjih škola Grada Zagreba koje provode nastavu govorništva, anketa se provodila u njih šest, a one su Klasična gimnazija, 18. gimnazija, Privatna gimnazija i strukovna škola „Svijet“, Opća privatna gimnazija, Privatna gimnazija i ekonomsko-informatička škola „Futura“ i Prva privatna gimnazija. Naime, Privatna umjetnička gimnazija odbila je sudjelovati u istraživanju.

Bilo je zamišljeno da se anketa provede u svakoj od navedenih škola u dvije grupe, odnosno razreda; u jednom razredu polaznika nastave govorništva i u jednom razredu onih koji ne pohađaju nastavu govorništva. Na terenu se, uslijed priprema za državnu maturu i približavanja kraja školske godine, ispostavilo da to neće biti moguće za svaku pojedinu školu. Stoga, ispitanici u Klasičnoj gimnaziji bili su učenici od 1. do 3. razreda koji pohađaju nastavu fakultativnog predmeta Retorika i jedan drugi razred učenika koji ju ne pohađaju. U 18. gimnaziji ispitanici su bili jedan razred učenika od 2. do 4. razreda koji pohađaju nastavu fakultativnog predmeta Retorika i jedan prvi razred učenika koji ju ne pohađaju. U Privatnoj gimnaziji i strukovnoj školi „Svijet“ ispitanici su svi oni koji pohađaju fakultativni predmet Retorika, a čine ih učenici od 1. do 4. razreda, i nekolicina učenika koji ga ne pohađaju. Ispitanici u Općoj privatnoj gimnaziji bili su učenici drugog razreda koji pohađaju nastavu fakultativnog predmeta Retorika i učenici jednog prvog razreda u kojem ga većina pohađa, a nekolicina ne pohađa. U Privatnoj gimnaziji i ekonomsko-informatičkoj školi „Futura“, u kojoj je za gimnazijski smjer predmet Retorika obavezan, anketa je provedena u prvom razredu gimnazijskog programa i u prvom razredu informatičkog programa u kojem se predmet ne provodi. S obzirom na to da je u Prvoj privatnoj gimnaziji predmet obavezan za prve razrede,

anketirani su učenici prvog, a potom i trećeg razreda, kako bi se dobio potreban odmak od vremena pohađanja predmeta Govorništvo.

Na kraju provedbe ankete u šest srednjih škola Grada Zagreba u kojima se provodi nastava govorništva, bilo je ukupno 156 ispunjenih anketa, od čega je 155 važećih. Jedna anketa je nevažeća jer se jedan ispitanik potpisao. Dakle, ukupan uzorak za analizu čini 155 ispitanika (N=155).

Broj ispitanica iznosi 78, odnosno 50,3%, dok je ispitanika bilo 77, odnosno 49,7%. Što se tiče uzrasta, najviše je ispitanika bilo polaznika prvih i drugih razreda, čak dvije trećine ukupnog broja ispitanika. Većina ispitanika bila je u dobi između 14 i 16 godina.

U ukupnome uzorku 61,3% ispitanika tvrdilo je da pohađaju ili su pohađali predmet Govorništvo, a 38,7% ispitanika tvrdilo je da ne pohađa predmet Govorništvo.

Ukupni broj škola koji je sudjelovao u istraživanju iznosi šest. Gledajući prosjek po školi, anketu je ispunilo 25,8 ispitanika, u rasponu od najviše 36 učenika u 18. gimnaziji, do najmanje 17 ispitanika u Privatnoj gimnaziji i strukovnoj školi „Svijet“.

4.3. Vrsta analize podataka

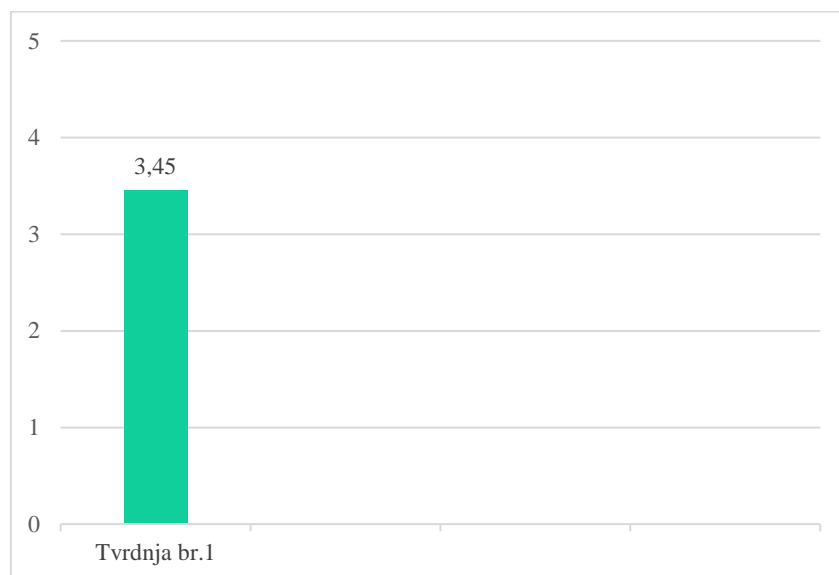
Anketa koja je provedena sadržavala je kombinaciju kvantitativnih i kvalitativnih podataka, uz prevlast kvantitativnih. Za analizu prikupljenih kvantitativnih podataka koristio se program Microsoft Office Excel 2013, dok su odgovori na pitanja u sklopu kvalitativnih podataka objedinjeni i organizirani po vrstama odgovora u dvije kategorije, za svako kvalitativno pitanje po jedna.

5. Rezultati

Glavni dio rezultata odnosi se na tvrdnje, kojih je bilo ukupno 20, uz dva pitanja otvorenog tipa. Kako bi se lakše analizirali i interpretirali rezultati, tvrdnje su grupirane u pet kategorija, a one su: poznavanje discipline, razvoj govornih vještina, razvoj govorničkih vještina, osobni razvoj i društveni značaj i razvoj govorničkih vještina kroz pojedine skupine predmeta. Sukladno Likertovoj skali, minimalna ocjena iznosila je 1 za „Uopće se ne slažem“, dok je maksimalna ocjena iznosila 5 za „U potpunosti se slažem“.

Prvoj skupini pripada prva tvrdnja koja se odnosila na poznavanje discipline, a glasi „Znam čime se bavi govorništvo kao područje znanosti.“. Ispitanici su je ocijenili s prosječnom ocjenom 3,45 (SD=1,24) (vidi tablicu 1).

Tablica 1. Poznavanje discipline

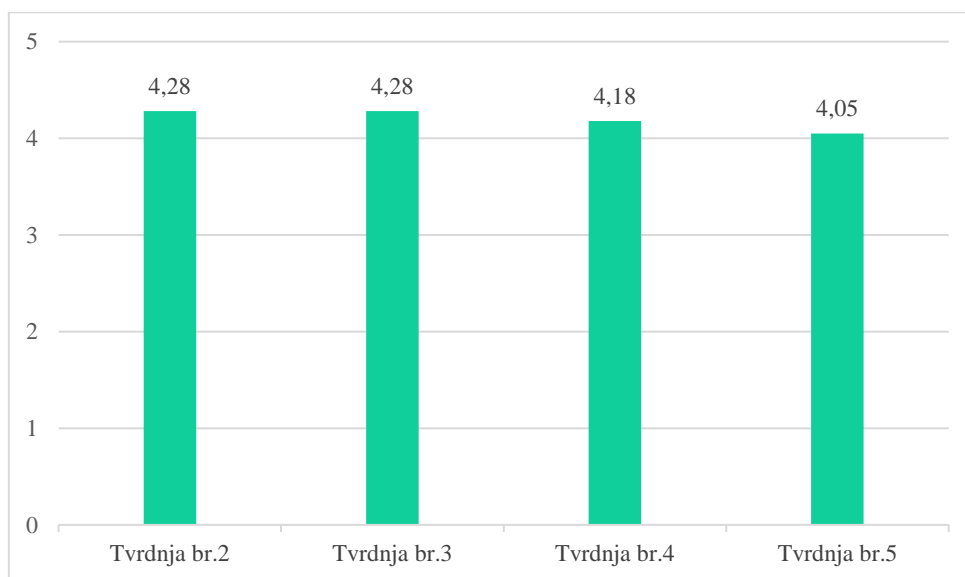
Tvrdnja br. 1 Znam čime se bavi govorništvo kao područje znanosti.

Drugoj skupini, koja se odnosi na razvoj govornih vještina, pripadaju tri tvrdnje vezane uz razvoj tečnosti (fluentnosti), razgovjetnosti izgovora (dikcije) i govornih vrednota jezika (tempo, ritam i intonacija), a rezultati vidljivi su u tablici 2. Imajući na umu da će anketu popunjavati polaznici nastave Govorništva, ali i oni ispitanici koji ga nemaju kao predmet, tvrdnje su se nastojale što više približiti svakom ispitaniku, pa su se tako uz svaku tvrdnju navodila oba naziva govornih vještina. Također, od govornih vrednota jezika kao pojašnjenje

izabrani su tempo, ritam i intonacija, pod pretpostavkom da će one ispitanicima biti najpoznatije.

Tvrđnju o razvoju govorne vještine tečnosti (fluentnosti) ispitanici su ocijenili s visokih 4,28 (SD=1,02). Istu ocjenu (SD=0,94) dodijeli su i tvrdnji o razvoju govorne vještine razgovjetnosti izgovora (dikcije). Treća tvrdnja, koja se odnosi na razvoj govornih vrednota jezika tempa, ritma i intonacije ocijenjena je s 4,18 (SD=1,12). Za vještinu kontrole glasa u zagradi stajali glasnoća, visina i ugođa glasa. Ispitanici su tu tvrdnju ocijenili s 4,05 (SD=1,013).

Tablica 2. Razvoj govornih vještina

Tvrđnja br.2 Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govorna vještina tečnosti (fluentnosti).

Tvrđnja br.3 Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govorna vještina razgovjetnosti izgovora (dikcije).

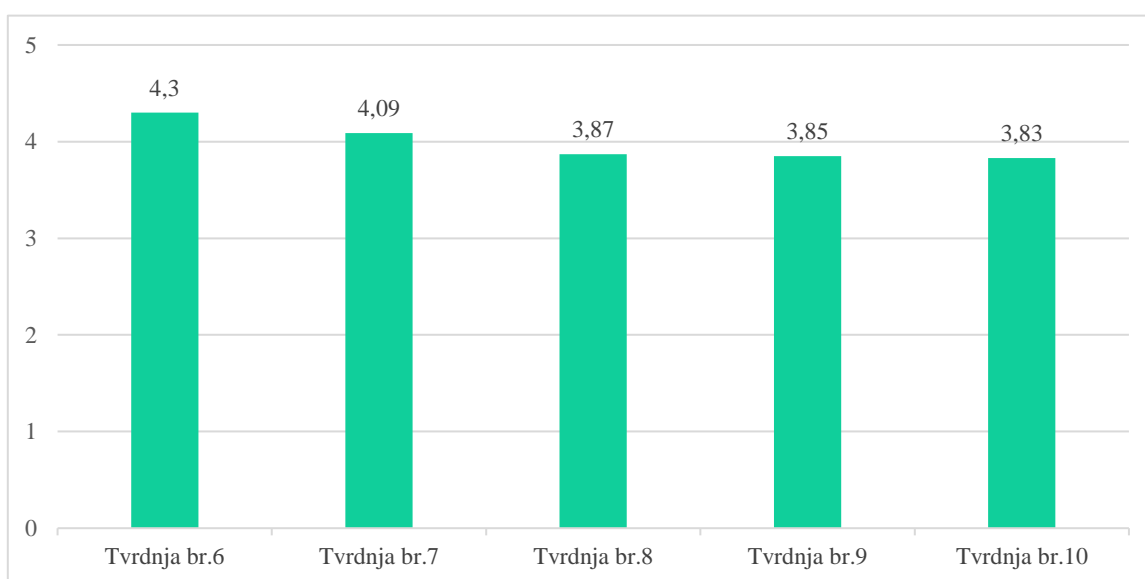
Tvrđnja br.4 Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvijaju govorne vrednote jezika (brzina (tempo), ritam i intonacija).

Tvrđnja br.5 Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govornička vještina kontrole glasa (glasnoća, visina i ugođa glasa).

Trećoj skupini pripadaju tvrdnje koje se odnose na govorničke vještine, a to su tvrdnje koje se odnose na kompoziciju, savladavanje treme, prezentaciju, neverbalne znakove i sažimanje pročitanođ ili preslušanog teksta. S ciljem što jasnijeg razumijevanja pojedine tvrdnje, isto kao i kod govornih vještina, i za određene govorničke vještine bilo je ponuđeno pripadajuće objašnjenje uz pojedine pojmove. Tvrđnja o razvoju vještine kompozicije, odnosno strukture

izlaganja, ocijenjena je s 4,30 (SD=1,09). Treću tvrdnju skupine ispitanici su ocijenili s 4,09 (SD=1,09), a odnosi se na razvoj vještine savladavanja treme. Tvrdnja o razvoju vještina prezentacije uključivala je MO PowerPoint, referat i plakat, a ispitanici su je ocijenili s 3,87 (SD=1,20). Tvrdnju o razvoju vještina neverbalnih znakova ispitanici su ocijenili s 3,85 (SD=1,26), a odnosila se na gestu, mimiku, položaj i držanje tijela. Posljednja tvrdnja skupine odnosi se na razvoj vještine sažimanja pročitano­g ili preslušano­g teksta, a ocijenjena je s 3,83 (SD=1,09).

Tablica 3. Razvoj govorničkih vještina

Tvrdnja br.6 Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govornička vještina kompozicije (strukture izlaganja).

Tvrdnja br.7 Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govornička vještina savladavanja treme.

Tvrdnja br.8 Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govornička vještina prezentacije (PowerPoint, referat, plakat).

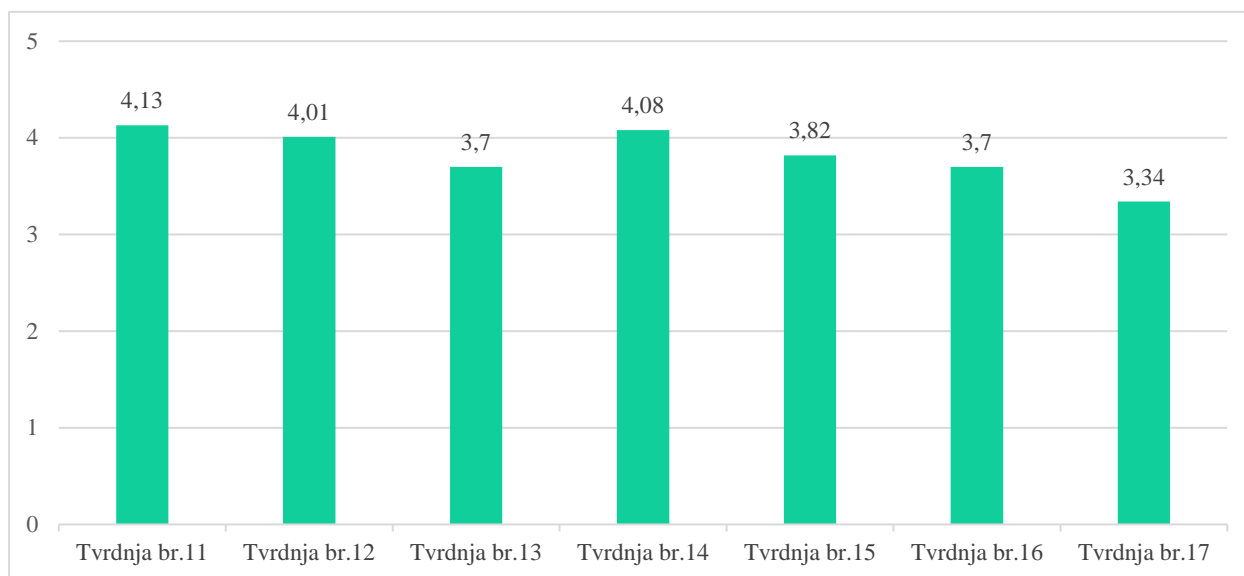
Tvrdnja br.9 Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govornička vještina neverbalnih znakova (gesta, mimika, položaj, držanje tijela).

Tvrdnja br.10 Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govornička vještina sažimanja (pročitano­g ili preslušano­g) teksta.

Četvrtu skupinu čini sedam tvrdnji koje obuhvaćaju širi spektar pojmova u odnosu na prethodne tri skupine, a odnose se na osobni razvoj i društveni značaj. Prva tvrdnja skupine odnosi se na korisnost predmeta Govorništvo, a ispitanici su je ocijenili s 4,13 (SD=1,09). Slijedi tvrdnja o općem obrazovanju učenika kojem predmet Govorništvo doprinosi i ocijenjena je s 4,01

(SD=1,11). Tvrdnju da predmet Govorništvo doprinosi građanskom odgoju ispitanici su ocijenili s 3,70 (SD=1,27). Zatim je slijedila tvrdnja koja navodi da predmet Govorništvo doprinosi i razvoju samopouzdanja. Nju su ispitanici ocijenili s 4,08 (SD=1,14). Peta tvrdnja skupine odnosila se na tvrdnju da predmet Govorništvo doprinosi razvoju kritičkog mišljenja, ocijenjena je s 3,82 (SD=1,19). Ispitanici su tvrdnju da predmet Govorništvo doprinosi kulturnom razvoju, odnosno bontonu pojedinca ocijenili s 3,70 (SD=1,27). Posljednja tvrdnja skupine glasila je da se pohađanjem predmeta Govorništvo razvija karakter pojedinca i ocijenjena je s 3,34 (SD=1,27) (vidi tablicu 4).

Tablica 4. Osobni razvoj i društveni značaj

Tvrdnja br.11 Smatram da je izborni predmet Govorništvo koristan.

Tvrdnja br.12 Smatram da izborni predmet Govorništvo doprinosi općem obrazovanju učenika.

Tvrdnja br.13 Smatram da izborni predmet Govorništvo doprinosi građanskom odgoju.

Tvrdnja br.14 Smatram da izborni predmet Govorništvo doprinosi razvoju samopouzdanja.

Tvrdnja br.15 Smatram da izborni predmet Govorništvo doprinosi razvoju kritičkog mišljenja.

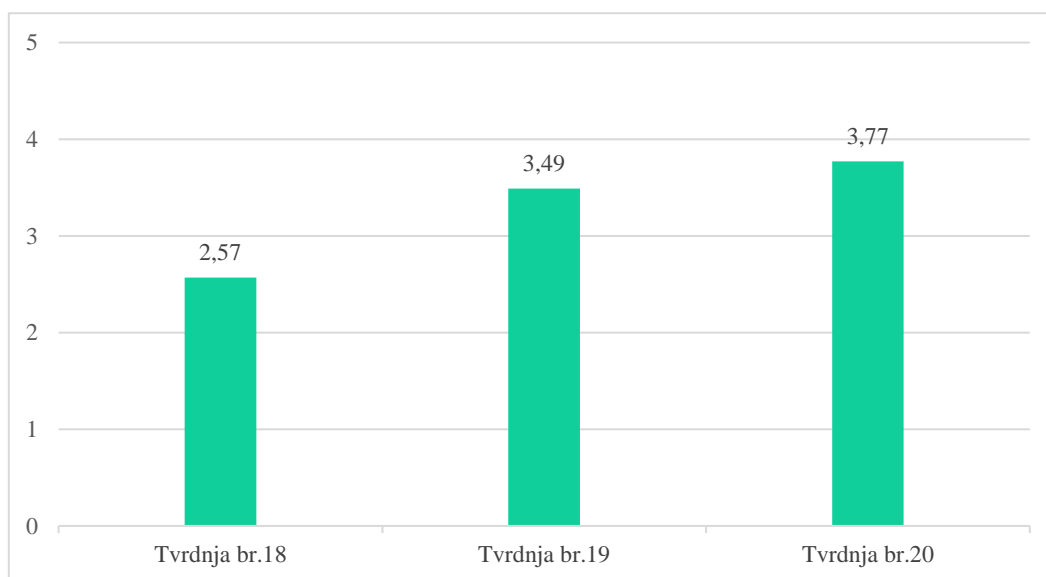
Tvrdnja br.16 Smatram da izborni predmet Govorništvo doprinosi kulturnom razvoju (bontonu) pojedinca.

Tvrdnja br.17 Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija karakter pojedinca.

Posljednji dio tvrdnji odnosio se na razvoj govorničkih vještina kroz pojedine skupine predmeta, pa su tako predmeti objedinjeni u prirodne, društvene i humanističke znanosti kroz tri tvrdnje. Tvrdnje su glasile da se kroz nastavu pojedine skupine predmeta dobiva prilika razvijati govorničke vještine koje su navedene u ranijem dijelu ankete. Tako je tvrdnja vezana

uz nastavu predmeta prirodnih znanosti, od kojih su navedeni Matematika, Fizika, Kemija i Biologija, dobila ocjenu 2,57 (SD=1,28). Tvrdnja koja se odnosila na predmete društvenih znanosti, od kojih su navedeni Sociologija, Psihologija i Politika i gospodarstvo, dobila je 3,49 (SD=1,28). Ispitanici su tvrdnju vezanu uz nastavu predmeta humanističkih znanosti, od kojih su bili navedeni Povijest, Hrvatski jezik, strani jezici i Filozofija, ocijenili s 3,77 (SD=1,15).

Tablica 5. Razvoj govorničkih vještina kroz pojedine skupine predmeta

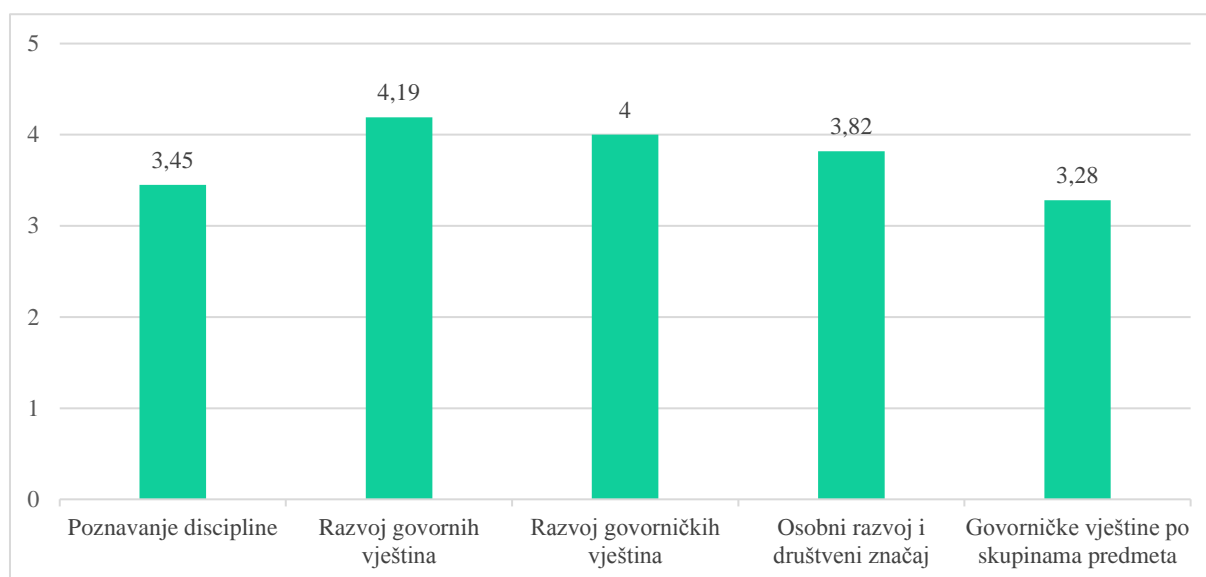
Tvrdnja br.18 Kroz nastavu predmeta prirodnih znanosti (Matematika, Fizika, Kemija, Biologija) dobivam priliku razvijati gore navedene govorničke vještine.

Tvrdnja br.19 Kroz nastavu predmeta društvenih znanosti (Sociologija, Psihologija, Politika i gospodarstvo) dobivam priliku razvijati gore navedene govorničke vještine.

Tvrdnja br.20 Kroz nastavu predmeta humanističkih znanosti (Povijest, Hrvatski jezik, strani jezici, Filozofija) dobivam priliku razvijati gore navedene govorničke vještine.

Nakon prikaza rezultata po pojedinim kategorijama, a prije prelaska na otvorena pitanja, u tablici broj 6 slijedi prikaz prosječnih ocjena koje je dobila pojedina skupina tvrdnji. Prosjek prve skupine, odnosno prve tvrdnje, koja se odnosila na poznavanje discipline, iznosi 3,45. Druga skupina, ona koja se odnosi na razvoj govornih vještina, ocijenjena je s prosječnom ocjenom 4,19, dok je skupina koja se odnosi na razvoj govorničkih vještina ocijenjena s 4,0. Četvrta skupina tvrdnji odnosila se na osobni razvoj i društveni značaj i prosječna ocjena iznosi joj 3,82. Posljednja, peta skupina s pojedinim predmetima, odnosila se na razvoj govorničkih vještina po vrstama znanosti kojima pripadaju, a prosječna ocjena iznosi joj 3,28.

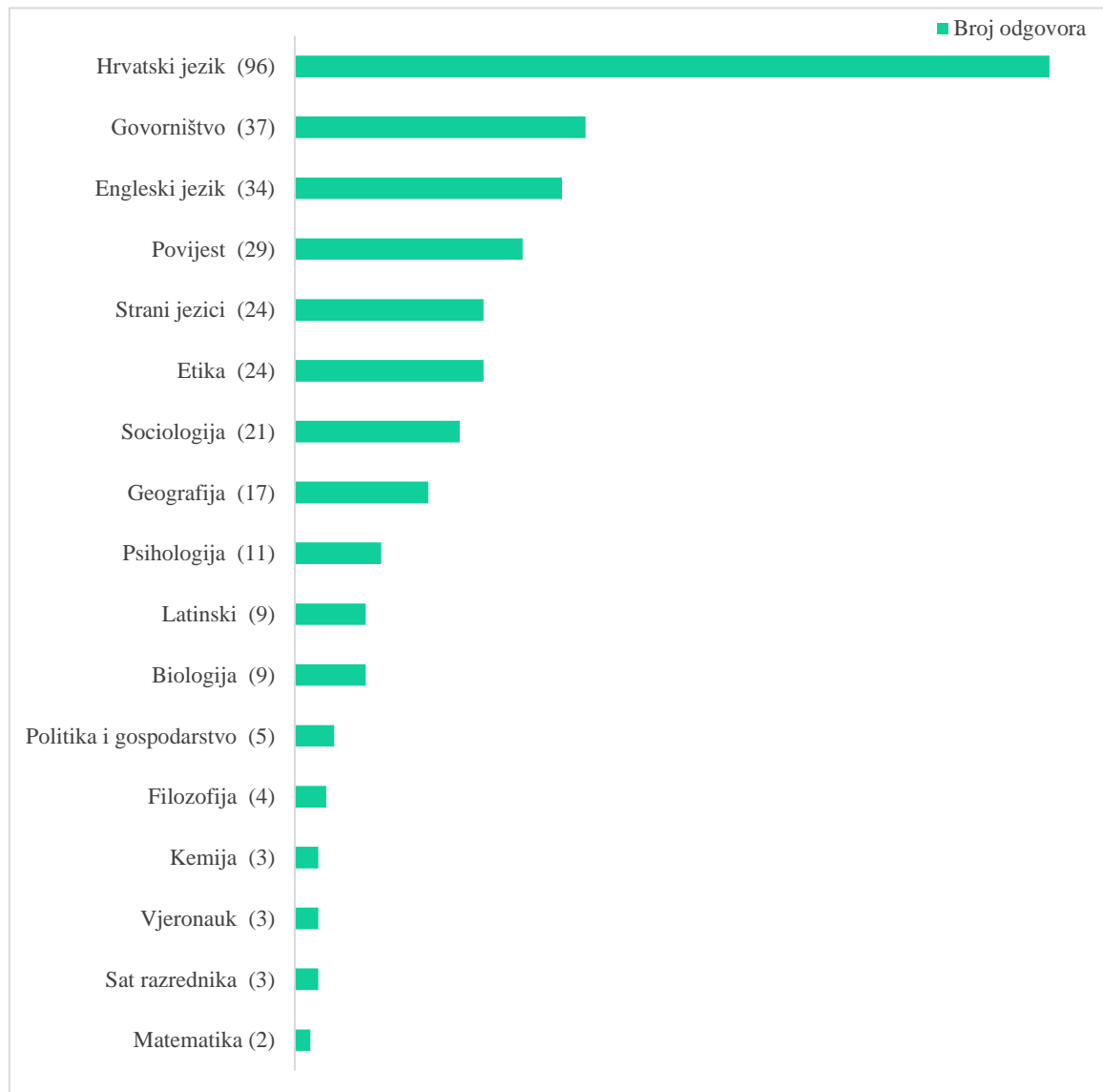
Tablica 6. Prosjek ocjena po skupinama

Dva otvorena pitanja nalazila su se na kraju ankete, neposredno nakon tvrdnji vezanih uz razvoj govorničkih vještina kroz pojedine skupine predmeta. Pitanja su se odnosila na primjere predmeta i situacija u nastavi pojedinih predmeta u kojima ispitanici dobivaju priliku razvijati govorničke vještine koje se javljaju u anketi. Nisu svi ispitanici odgovorili na oba pitanja, a prikupljeni su i obrađeni podaci svih onih čiji su odgovori stajali napisani.

Na pitanje o primjerima predmeta ispitanici su, očekivano, u najvećoj mjeri navodili predmete humanističkih znanosti s Hrvatskim jezikom na čelu, a slijedili su Engleski jezik, strani jezici, Etika i Povijest. Što se tiče predmeta društvenih znanosti valja istaknuti Sociologiju i Psihologiju kao najzastupljenije u odgovorima. Od predmeta prirodnih znanosti ispitanici su najčešće navodili Biologiju kao primjer predmeta u kojima imaju priliku razvijati govorničke vještine. Najzastupljeniji primjeri predmeta poredani po učestalosti odgovora, nalaze se u tablici 7, bez obzira na skupinu predmeta kojoj pripadaju.

Tablica 7. Nastavni predmeti u kojima ispitanici smatraju da dobivaju priliku razvijati govorničke vještine (N=155)

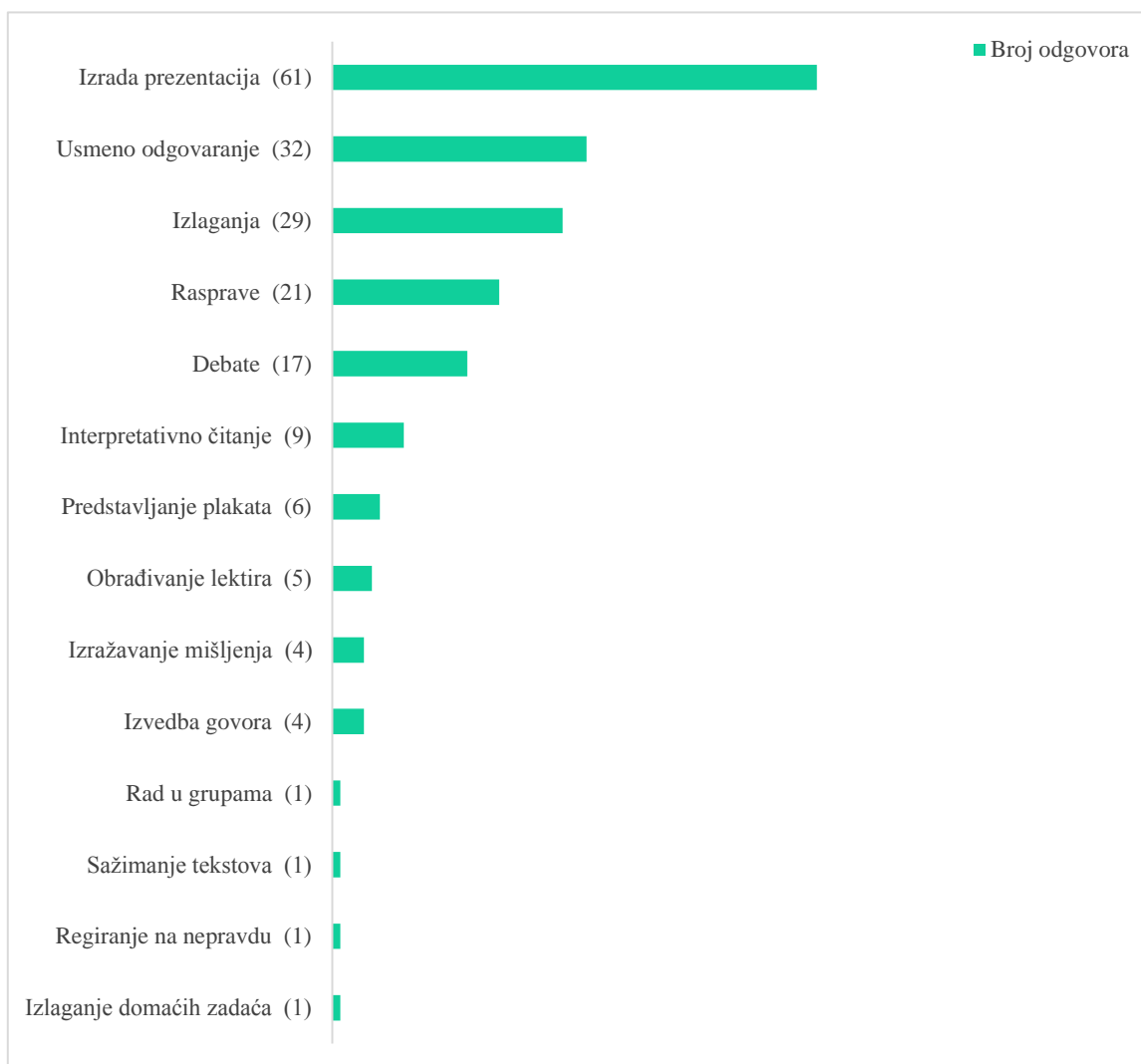

Ostali predmeti koji se javljaju, a spomenuti su manje od 20 puta ukupno su: Geografija, zatim slijedi Psihologija, pa Latinski i Biologija, Politika i gospodarstvo, Filozofija, Kemija, Vjeronauk i Sat razrednika i, naposljetku, Matematika.

Drugo otvoreno pitanje odnosilo se na situacije u nastavi predmeta koje su ispitanici prethodno naveli, a u kojima dobivaju priliku razvijati govorničke vještine. Odgovori su uključivali širok spektar situacija, neke očekivane poput izrade prezentacija i izlaganja do onih manje očekivanih poput čitanja naglas i sažimanja tekstova. Uvjerljivo najzastupljeniji odgovor bio je prezentiranje, zatim je slijedilo usmeno odgovaranje, potom izlaganja, pa rasprave i debate (vidi

tablicu 8). U tablicu su uvršteni svi odgovori koje su ispitanici naveli kao primjer. Preostali odgovori u kojima su ispitanici navodili da dobivaju priliku razvijati govorničke vještine, redom po učestalosti odgovora su: interpretativno čitanje, predstavljanje plakata, obrađivanje lektira, izražavanje mišljenja, izvedba govora, rad u grupama na zadatcima, sažimanje tekstova, argumentirano reagiranje na nepravdu, izlaganje domaćih zadaća.

Tablica 8. Primjeri situacija u nastavi navedenih predmeta u kojima ispitanici smatraju da dobivaju priliku razvijati govorničke vještine (N=155)

Uz pitanje o pohađanju nastave stajalo je i otvoreno pitanje o razlozima (ne)upisivanja predmeta Govorništvo. U 33 ankete nije bilo odgovora na navedeno pitanje, a odgovori onih koji su ih ponudili mogu se grupirati u nekoliko kategorija. Jedan dio odgovora donosi manjak vremena ili slobodnog vremena kao razlog za neupisivanje, zatim previše obaveza koje drugi

predmeti odnose, kao i navođenje beskorisnosti predmeta. Primjeri takvih odgovora su: „Nisam imala izbora, morala sam ići na retoriku.“, „Nedostatak slobodnog vremena.“, „Ne čini mi se koristan.“, „Nemam vremena niti prevelikog interesa.“, „Višak sati tjedno.“, „Smatram da je beskoristan.“. Drugi pak odgovori ističu korist za kasniji život, savladavanje treme, bolje govorne i govorničke sposobnosti u školovanju i životu općenito kao razloge za njegovo upisivanje. Neki od odgovora bili su: „Da mi pomogne u izlaganju, prezentiranju, govoru, držanju te da mi malo podigne samopouzdanje.“, „Da naučimo držati govor pred publikom, te da u tom trenutku nemamo tremu.“, „Smatram da je korisno i da treba upisati.“, „Zbog lakšeg izražavanja.“, „Bilo je obavezno, ali i da nije bih ga izabrala jer pomaže u razvijanju govornih vještina i govora tijela.“, „Vjerujem da su govorničke vještine važne za buduće obrazovanje i život.“, „Želim steći više samopouzdanja, samim time bolje baratati govorničkim vještinama koje će mi poslije pomoći na fakultetu isto koliko i u privatnome životu.“, „U početku sam htjela bolje razviti svoju govornu fluentnost, ali kada sam shvatila da je govorništvo puno kompleksnije, onda sam upisala i drugu godinu.“.

Iako bi se ovi rezultati mogli interpretirati na još mnogo načina, za potrebe ovoga rada, smatra se da su ostvareni podaci, ponuđeni kroz pet kategorija, uz analizu općih podataka i dva pitanja otvorenog tipa, pokazali dovoljno za izvođenje zaključaka.

6. Rasprava

Na temelju iznesenih rezultata možemo zaključiti da su hipoteze većinski potvrđene, a sad će se iznijeti detaljnija objašnjenja i promišljanja koja stoje iza toga.

Počevši od općih podataka ispitanika, a s obzirom na uvjete provođenja istraživanja, zanimljivo je primijetiti da je na kraju bilo više popunjenih anketa polaznika predmeta Govorništvo od onih koji ga ne pohađaju, bez obzira na to radi li se o statusu fakultativnog ili obaveznog predmeta. Također, zbog okolnosti kraja školske godine, prikupljeni rezultati više su slika stavova prvih dvaju razreda srednjih škola, negoli trećeg i četvrtog, pa s time na umu treba prilagoditi i proučavanje iznesenih odgovora. Iako je omjer polaznika i onih koji ne pohađaju predmet išao u korist polaznika, omjer ispitanika i ispitanica bio je skoro pa savršeno proporcionalan.

Prva hipoteza odnosila se na informiranost učenika o retorici kao disciplini i percepciji široke primjenjivosti nastave govorništva, a pretpostavka je bila da su i informiranost i percepcija slabi. Prva hipoteza pokrivala je prvu skupinu, odnosno prvo pitanje iz ankete, opće prosjeke skupina, kao i razloge za upisivanje ili neupisivanje predmeta Govorništvo. S obzirom na to da su se ispitanici za informiranost ocijenili s 3,45, uz napomenu da ovdje pripadaju svi ispitanici, i polaznici i oni koji ne pohađaju predmet, valja zaključiti kako je informiranost dobra.

Percepciju široke primjenjivosti nastave Govorništva možemo prvo pogledati iz rezultata, odnosno prosječnih ocjena po skupinama tvrdnji i primijetiti da je ona, sudeći po visini ocjena, vrlo dobra. Kategoriju poznavanja discipline ispitanici su ocijenili s 3,45, dok su skupine s razvojem govornih i govorničkih vještina dobile visokih 4,25 i 4,0, pa čak je i kategorija osobnog razvoja i društvenog značaja dobila 3,82. Iz navedenih podataka možemo zaključiti su ispitanici, iako samosvjesni po pitanju teorijskog znanja, svjesni da se na nastavi predmeta Govorništvo može utjecati na razne aspekte života.

Iako formalno čini dio općih podataka, pitanje o razlozima za upisivanje ili neupisivanje nastave Govorništva sadržajem zapravo pripada prvoj hipotezi pa će unutar nje biti i analizirano. Taj dio odgovora djelomično se odnosi na percepciju široke primjenjivosti nastave Govorništva. Odgovori, od kojih su najčešći navedeni u rezultatima, bili su očekivano šaroliki, ali i iskreni. Osim širokog spektra razloga za neupisivanje koji sežu od manjka volje, beskorisnosti predmeta, manjak vremena i previše drugih obaveza, iznenadilo je što je nekolicina ispitanika

navela i da ne zna da predmet postoji, naravno u onim školama u kojima je fakultativan. S druge strane, bilo je više onih koji su prepoznali korist predmeta Govorništvo, čak i onda kada nisu znali da predmet postoji, ali im se iz ankete učinio koristan. Osim tog, bilo je zanimljivo vidjeti koje su sve razloge ispitanici navodili za upis predmeta. Odgovori poput pomoći u prezentiranju, savladavanju treme ili bolje izražajnosti bili su očekivani, dok su oni usmjereni prema samopouzdanju, obrazovanju, karijeri i ostatku života svakako premašili očekivanja.

Sa svim iznesenim argumentima, zaključuje se da je prva hipoteza pobijena.

Druga skupina hipoteza, koja je obuhvaćala najširi dio istraživanja, ispituje smatraju li ispitanici da se nastavom predmeta Govorništvo može doprinijeti razvoju govornih i govorničkih vještina, kao i osobnom razvoju i društvenom značaju.

Započet ćemo sa razvojem govornih vještina koje su obuhvaćale tri tvrdnje. Prva je bila vezana uz razvoj govorne vještine fluentnosti i dobila je visokih 4,28. Druga tvrdnja glasila je da će se pohađanjem predmeta Govorništvo razvijati govorna vještina dikcije i ona je također dobila visokih 4,28. Treća tvrdnja odnosila se na razvoj tempa, ritma i intonacije i dobila je nešto nižu, ali i dalje visoku ocjenu; 4,05. Imajući na umu da su trećinu ispitanika činili oni koji ne pohađaju nastavu Govorništva, i da je standardna devijacija iznosila jedva 1, možemo zaključiti da najviša ocjena skupine opravdano pokazuje usklađenost odgovora ispitanika koji smatraju da se pohađanjem predmeta svakako može napredovati na polju govornih vještina.

Slijedila je skupina tvrdnji o razvoju govorničkih vještina, bilo ih je dvostruko više nego u prethodnoj skupini, a dobile su također visoku prosječnu ocjenu. Zanimljivo je primijetiti da je najviše ocjenjena tvrdnja u cijeloj anketi, a nalazi se u ovoj skupini, ona u kojoj se navodi da se pohađanjem predmeta Govorništvo razvija vještina kompozicije. Od maksimalnih 5, ispitanici su je ocijenili s 4,3, što nam ukazuje da se upravo ona poučava u najvećem broju škola i da ispitanici prepoznaju smisao i korist, kao i da su ispitanici koji ne pohađaju nastavu Govorništva najviše upoznati upravo s kompozicijom kao temom koja se poučava. S druge strane, najnižu ocjenu skupine dobila je tvrdnja o govorničkoj vještini sažimanja pročitanog ili preslušanog teksta, što nije iznenađujuće jer se razvoj te vještine rijetko navodi kao kompetencija koja bi se mogla ili koja će se razviti pohađanjem predmeta. Naravno, to ne znači da se neće raditi na njoj, ali isto tako znači da će se prije istaknuti jedna od preostalih govorničkih vještina, zbog čega je stajala kao posljednje navedena tvrdnja u skupini govorničkih vještina. Uz nisku standardnu devijaciju uviđamo da su odgovori ispitanika usklađeni i možemo ga uzeti kao stav ispitanika polaznika, kao i onih koji ne pohađaju nastavu Govorništva. Još jedno odstupanje od prosjeka

skupine nalazi se u stavovima za tvrdnju o razvoju neverbalnih znakova. S obzirom na to da su ispitanici u više navrata naveli bolje držanje tijela i kontroliraniju gestu kao razloge za upis predmeta, začudila je ocjena od 3,83. Preostale tvrdnje ocjenama ne odstupaju od prosjeka. Za ovu su skupinu tvrdnji zasebne ocjene više varirale u odnosu na prethodnu, iz čega možemo zaključiti da su stavovi ispitanika o temama o razvoju govorničkih vještina na kojima se radi ili može raditi bili više podijeljeni od prethodne, ali i da se općenito slažu da se pohađanjem predmeta na njih može pozitivno utjecati.

Uz minimalna odstupanja u prosječnim ocjenama skupina, kao i ocjenama pojedinačnih tvrdnji, pozitivno je što su ispitanici prepoznali da se na nastavi predmeta *Govorništvo* može baviti svim istaknutim dijelovima navedenih govornih i govorničkih vještina, a prvenstveno što su prepoznali da se pohađanjem predmeta vještine mogu razvijati. Želeći istaknuti upravo aspekt razvoja, možemo uvesti pojam komunikacijske osposobljenosti, koji u literaturi stoji uz bok ranije spomenute komunikacijske sposobnosti, ali dok se na nju gleda kao na cilj, pojam komunikacijske osposobljenosti naglasak stavlja na razvojni proces, odnosno na to da je neka vještina stečena učenjem, da je posljedica učenja, poučavanja ili uvježbavanja (Jelaska, 2005, prema Bakota, 2010: 12).

Treća skupina tvrdnji odnosila se na osobni razvoj i društveni značaj kojima pohađanje predmeta *Govorništvo* može doprinijeti. Sadržajno je uključivala najširi spektar tvrdnji, a takvi su bili i rezultati. Iako se u više anketa beskorisnost i neuviđanje smisla za njegovo pohađanje navode kao razlozi za neupisivanje predmeta, pozitivno je što su ispitanici korisnost i opće obrazovanje prepoznali kao važne. Razlog više leži u tome jer ih možemo povezati sa širokom primjenjivošću, pogotovo ako na *govorništvo* gledamo kao poučavanje posvećeno jasnoj komunikaciji, bilo u pogledu ostvarivanja boljih privatnih i poslovnih veza koje imaju uporište u tradiciji društvenih znanosti ili pak u poslovno orijentiranoj komunikaciji koja uporište ima u ostvarivanju ljudskog potencijala (Keith i Lundbreg, 2014: 141).

Aspekt građanskog odgoja nisko je ocijenjen, što je šteta jer se u literaturi stavlja veliki naglasak upravo na njega. Doduše, ne može se procijeniti je li razlog tome stav ispitanika da predmet *govorništva* ne doprinosi građanskom odgoju ili nepoznavanje građanskog odgoja općenito. Nažalost, bilo koji od navedenih razloga nepovoljan je za razvoj društva. Važnost građanskog odgoja u vidu retoričkog obrazovanja navode mnogi autori. Gledajući kroz povijest, cilj humanističke tradicije bio je ciceronovski, odnosno usavršavanje vještine koje omogućuju pojedincu da se prepozna kao član zajednice obrazovanih građana i da govori (i sluša) na način koji omogućuje međusobno utjecanje, raspravu i društvenu razmjenu (Keith i Lundberg,

2014: 144). Konkretnije i aktualnije, Bruce Herzberg (prema Glenn, 2004: 8) navodi da je upravo retoričko obrazovanje ključ participativne demokracije koji povezuje građansko i javno vladanje, kao i akademski diskurs, dok autori Miller i Melody (prema Glenn, 2004: 8) tvrde da retoričko obrazovanje premašuje samo poučavanje kompozicije za postizanje građanskog uključivanja, već predlažu uključivanje u političke debate, književne programe koji se nude u zajednici ili učenje o društvenoj uključenosti, kao i da je kulturološki uvjetovano.

Dvije tvrdnje koje se odnose na razvoj kritičkog mišljenja i kulturnog razvoja (bontona) dobile su nešto niže, ali ujednačene ocjene, a dodijeljene ocjene su u skladu s očekivanjima. Da se kritičko mišljenje, a samim tim u korelaciji razvija i bonton, svjedoči primjer prakse predstavljen kroz opis onoga što se na prvoj godini jednog stranog sveučilišta savladava na kolegijima o kompoziciji i javnom govoru. Takvi kolegiji obično se usmjeravaju na analitičke sposobnosti studenta s osvrtom na samopoštovanje, poštovanje prema drugima i temi o kojoj se raspravlja. Sposobnosti uključuju brigu za razmišljanje o značenju njihove posvećenosti i branjenju argumenata u rasponu od osobnog do javnog značaja. Za učinkovito vladanje jezikom potrebne su stoga analitičke vještine, smisao za diskurs i osjetljivost na različite načine proizvodnje jezika. Na prvoj godini razvijaju se vještine govorenja, pisanja i korištenja multimedijских predstavljanja ideja na akademski, civilan i profesionalan način. Štoviše, takav kolegij daje studentima priliku da nauče te vještine u simulaciji javnog života u kojoj su izloženi različitim idejama, miješanom publikom i različitim interesima. Unutar takvog konteksta studenti ne uče samo nositi se s međusobnim različitostima, nego, nudeći i mnogo sličnosti, retorika im pomaže ne vidjeti različitosti kao prepreke, već mogućnosti, a onda ta stečena znanja i vještine kasnije mogu primijeniti u stvarnom i svakodnevnom životu (Hauser, 2004: 48-49).

Pozitivan odmak od prosječne ocjene skupine dobila je tvrdnja o razvoju samopouzdanja. Ono što ćemo još istaknuti je tvrdnja koja se odnosi na karakter pojedinca, a dobila je najnižu prosječnu pojedinačnu ocjenu u kategorijama koje se odnose na predmet Govorništvo. Motivacija za uvrštavanje ove tvrdnje u anketu bio je ranije spomenuti citat Waltera H. Bealea koji tvrdi da je svrha retoričkog obrazovanja dvostruka, a ona je razvijati istovremeno karakter pojedinca, kao i kulturu u cijelosti. S obzirom na to da se razvoj kulture može pripisati i ranijim tvrdnjama ove kategorije, bilo je zanimljivo vidjeti što će ispitanici reći za razvoj karaktera pojedinca. S obzirom na to da ocjena koju su dodijelili toj tvrdnji nije niska, ali je uvjerljivo najniža u anketi, možemo zaključiti da ispitanici smatraju da se najmanje može raditi, odnosno postići upravo na ovom aspektu osobnog i društvenog razvoja.

Nakon detaljne analize i posljednje skupine, iz rezultata je vidljivo da su stavovi o osobnom razvoju i društvenom značaju pohađanja predmeta Govorništvo različiti ovisno o pojedinom segmentu. Dok su rezultati za korisnost predmeta, kao i razvoj samopouzdanja kroz njegovo pohađanje dobili vrlo visoke ocjene i samim time dali do znanja da su učenici svjesni dobrobiti pohađanja takvog predmeta, istovremeno rezultati koji se tiču, primjerice, razvoja građanskog odgoja i karaktera pojedinca kroz predmet ukazali su da su ispitanici slabo upućeni u taj aspekt govorništva. Takve rezultate, odnosno stavove možemo djelomično pripisati uzrastu ispitanika, koji možda još nemaju razvijen interes za pitanja i teme javnog života. Istovremeno, pozitivno je to što upravo uzrastom pripadaju u kategoriju visoke plastičnosti organizma, pa se stavovi prema temama od društvenog značaja još stignu promijeniti, uz, naravno, pravilno usmjerenje.

Ipak, kad uzmemo u obzir sve tri kategorije koje su činile drugu skupinu hipoteza, možemo zaključiti da su pretpostavke objedinjene pod drugom temom potvrđene.

Posljednja hipoteza podrazumijevala je razvoj govorničkih vještina unutar predmeta prirodnih, društvenih i humanističkih znanosti. Uz nju ćemo nadovezati i odgovore na dva pitanja koja su slijedila nakon tri tvrdnje ove kategorije.

Prva tvrdnja odnosila se na nastavu predmeta prirodnih znanosti i tu nije bilo nikakvih iznenađenja, ocijenjena je s najnižom ocjenom. Iako se pretpostavljalo da će ispitanici na predmetima humanističkih i društvenih, u odnosu na one prirodnih znanosti, dobivati više prilika razvijati govorničke vještine, ocjene su iznenadile. Razlika je, doduše, iznosila jednu cijelu ocjenu, ali očekivao se i veći odmak. Treba imati na umu i da je tvrdnja s predmetima društvenih znanosti, od kojih su navedeni Sociologija, Psihologija i Politika i gospodarstvo ocijenjena najmanji broj puta jer su pojedini razredi među prvim i drugim izabrali ne odgovoriti jer nisu pohađali navedene predmete. Predmeti humanističkih znanosti ostvarili su očekivani primat, ali iznenadila je niska ocjena. Također, od cijele ankete, standardne devijacije najviše su bile upravo u ovom dijelu ankete, što ukazuje na nešto veću podijeljenost u stavovima ispitanika, kao i razlike u provođenju nastave pojedinih predmeta u školama. Iako je veći dio ove skupine pretpostavki bio predvidljiv, bilo je korisno vidjeti koja skupina predmeta ima najviše ocjene kako bi se lakše mogao dobiti uvid u „zašto“ kroz pitanja koja su slijedila.

S prikupljenim i analiziranim saznanjima o stjecanju govorničkih vještina kroz različite skupine predmeta, potvrđuje se da je i posljednji skup pretpostavki, objedinjenih pod posljednjom, trećom hipotezom, potvrđen.

Sada preostaje još vidjeti što su ispitanici imali za reći o konkretnim predmetima i situacijama u kojima dobivaju mogućnost razvijati govorničke vještine. Ovaj dio bio je važan za isticanje svih onih dobrih primjera iz prakse, kao i za dobivanje uvida o različitim pristupima i korištenim metodama u kojima nastavnici svjesno ili nesvjesno daju učenicima priliku razvijati neki aspekt govorničkih vještina.

Počevši od Hrvatskog jezika, koji je naveden najveći broj puta kao primjer predmeta, kao i brojem situacija u kojima se govorničke vještine mogu razvijati, donio je neke nove poglede. S obzirom na to da se radi o predmetu s najvećom satnicom, kao i da se radi o materinskom jeziku, ovaj postotak odgovora nije začudio, ali korisno je bilo vidjeti da učenici smatraju da čak i na satovima obrađivanja lektire ili sažimanja tekstova dobivaju priliku baviti se govorničkim vještinama. Slijedilo je Govorništvo koje se nalazi na visokom drugom mjestu, iako ga pohađa 60% ukupnog broja ispitanika, a najčešće navođene situacije bile su organizirane debate, rasprave i razgovori, ali i izražavanje mišljenja kao prilike za govornički razvoj. Ovdje pripadaju i četiri slučaja navođenja izvedbe govora koje su ispitanici prepoznali kao korisne. Treći po učestalosti bio je Engleski jezik. Uz njega su ispitanici navodili razna izlaganja i prezentacije, a pripadaju mu i situacije u kojima ispitanici imaju priliku čitati naglas. Doduše, taj primjer, osim za engleski, vrijedi za sve strane jezike. Predstavljanje plakata i rad na zadacima su puno rjeđi, manje uobičajeni, ali zanimljivi primjeri koje su neki ispitanici imali potrebu izdvojiti. Slijedila su još dva humanistička predmeta, a oni su Povijest i Etika. Tu za Povijest svakako pripadaju izlaganja, a za Etiku rasprave kao dominantni primjeri situacija za razvoj govorničkih vještina. Jedinu društveni predmet koji se našao u sedam izdvojenih, najčešće nabrajanih predmeta bila je Sociologija. Na drugoj strani spektra, zanimljivo je istaknuti da su dva ispitanika izabrala navesti primjer Matematike kao predmeta u kojem imaju priliku razvijati govorničke vještine. Statistički beznačajno, ali ide u prilog tome da se čak i u predmetima u kojima se to ne očekuje, pronađe pokoja situacija koju nastavnici iskoriste na pravi način.

Iako je iz rezultata ankete i dodijeljenih ocjena za nastavu pojedine skupine predmeta vidljivo da su podjednako zastupljeni humanistički i društveni, primjećujemo da su se u odgovorima na pitanja uvjerljivo najviše navodili predmeti humanističkih znanosti.

S druge strane, zanimljivo je primijetiti da je usmeno odgovaranje druga najčešća situacija koju ispitanici doživljavaju kao priliku za razvoj govorničkih vještina. Iako to mnogima predstavlja stres, istovremeno je pozitivno što se doživljava kao prilika u kojoj trebaju paziti što će i kako reći, odnosno kao prilika za napredak. Još jedna stavka za istaknuti su prezentacije i izlaganja.

Potencijalno bi mogli činiti jednu kategoriju, jer uz usmeno odgovaranje to su dvije najčešće situacije koje su ispitanici navodili. Teško je zaključiti koja je razlika između njih i što ona predstavlja ispitanicima. Može se nagađati da se pod prezentacijom pretpostavlja usmeno izlaganje uz korištenje programa MS Office PowerPoint-a, dok su izlaganja isključivo usmena, ali to ne možemo tvrditi sa sigurnošću. U tom slučaju, taj primjer izdvojio bi se još izraženije kao osnovni način razvoja vještina govorništva. Posljednje na što se želi skrenuti pozornost su reakcije na nepravdu koje je jedan ispitanik naveo kao situacije u kojima razvija govorničke sposobnosti. Učinio je to nakon što je, za vrijeme popunjavanja ankete, pozvao autoricu i pitao smije li to uvrstiti, navodeći kao objašnjenje da se nepravde općenito događaju i da se onda učenici moraju argumentirano izraziti kako bi ih pokušali spriječiti, a kako bi ih nastavnici i zaposlenici škole uzeli za ozbiljno. Pohvalno je što ispitanici, odnosno učenici razmišljaju na taj način, da jačaju način reakcije i, po potrebi obrane, jačinom argumenata, a ne podizanjem tona. U ovome slučaju radi se samo o jednom izoliranom slučaju koji ni po čemu ne predstavlja statističku značajnost, ali ostavlja volju za daljnje ustrajanje.

Iako su otvorena pitanja bila malobrojna i na kraju ankete, ovaj dio bio je iznimno informativan i značajan, ne samo zbog prikupljenih podataka i rezultata, nego i zato što smo dobili uvid u stavove i smjer razmišljanja ispitanika po pitanju onoga što oni smatraju prilikom za razvoj svojih govorničkih vještina.

7. Zaključak

Polazeći od važnosti uloge retorike za obrazovanje, pa samim time i uloge za javni i svakodnevni život, ovaj rad bavio se ispitivanjem stavova učenika srednjih škola prema nastavi govorništva s ciljem prikupljanja informacija o postojećem provođenju nastave kroz stavove učenika koje bi se potom mogle iskoristiti kao smjernice i naputci za budući napredak.

U istraživanju koje je provedeno potvrđene su dvije od tri skupina postavljenih hipoteza. Pretpostavilo se da su informiranost učenika o retorici kao disciplini i percepcija široke primjenjivosti nastave govorništva slabi, ali ispitanici su raznim primjerima pokazali suprotno. Druge dvije skupine hipoteza glasile su da će učenici smatrati da se nastavom predmeta Govorništvo može doprinijeti razvoju govornih i govorničkih vještina, kao i osobnom i društvenom razvoju, te da se kroz nastavu predmeta društvenih i humanističkih znanosti dobiva više prilika za razvoj govorničkih vještina u odnosu na nastavu predmeta prirodnih znanosti. Visoke ocjene koje su ispitanici dodijelili skupinama s razvojem govornih i govorničkih vještina i osobnom i društvenom razvoju upućuju da smatraju da se pohađanjem predmeta Govorništvo radi i može raditi na svim navedenim vještinama. Također, ponuđeni odgovori na otvorena pitanja koja su stajala uz tvrdnje o različitim skupinama predmeta ukazuju da su ispitanici, odnosno učenici, svjesni predmeta i načina na koje mogu napredovati u ponuđenim vještinama.

Možemo zaključiti kako se smisao predmeta Govorništvo prepoznaje, bio on obavezni ili fakultativni, provodio se u privatnim ili državnim školama, pogotovo ako uzmemo u obzir da se istraživanje provelo među polaznicima i onima koji ne pohađaju predmet.

Oslanjajući se na pozitivne stavove učenika prema nastavi govorništva, a s motivacijom za budućim uvođenjima i širenjem nastave govorništva u školama, možemo zaključiti da su, provođenjem ovog istraživanja, idući koraci postali jasniji. Imajući na umu postojeće stanje, a s ciljem pružanja što kvalitetnijeg iskustva, valjalo bi stvoriti nastavni plan i program kako bi se školama zainteresiranim školama olakšao uvođenje predmeta. Također, pisanje udžbenika za predmet Govorništva bilo bi od velike koristi za osnaživanje pozicije Govorništva kao poželjnog predmeta.

Literatura

1. Alderfer, R. (1997). *Public speaking: An experiential approach*. Wadsworth Pub Co.
2. Anić, V., Goldstein, I. (2009). *Rječnik stranih riječi*. Novi liber. Zagreb
3. Aristotel (1989). *Retorika*. Retoriku sa starohelenskog preveo, studiju i komentare sačinio Marko Višić. Zagreb: Naprijed
4. Balcer, C. L., & Seabury, H. F. (1965). *Teaching Speech in Today's Secondary Schools*. Holt, Rinehart and Winston.
5. Barron, A. (2008). Speaking for Democracy. *Horace*. Fall 2008. Vol. 24 No. 3. CES National
6. Beker, M. (1997). *Kratka povijest antičke retorike*. Zagreb: Artresor
7. Booth, W. C. (2003). *Seriously Considering Rhetoric Education, Foreword, in Realms of Rhetoric*, ed. Joseph Petraglia and Deepika Bahri. State University of New York
8. Dainville, J., Sans, B. (2016). *Teaching rhetoric today: Ancient exercises for contemporary citizens*. Linguistics and Literature Department. Université libre de Bruxelles. Academic Journals
9. Gačić, M. (2004). *Englesko-hrvatski rječnik prava*. Knjižara Ljevak. Zagreb
10. Glenn, C. (2004). *Rhetorical education in America*. Alabama Press
11. Gregory, H. (1990). *Public speaking for college and career*. New York, NY: McGraw-Hill.
12. Hauser, G. A. (2004). Teaching Rhetoric: Or Why Rhetoric Isn't Just Another Kind of Philosophy or Literary Criticism. *Rhetoric Society Quarterly*. Vol. 34, No. 3, pp. 39-53
13. Heinrichs, J. (1995). *How Harvard Destroyed Rhetoric*. Harvard Magazine. v97, n6
14. HJP Hrvatski jezični portal (2018). *Govorništvo*. URL: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (pristupljeno 11.07.2018.)
15. Jaffe, C. (2012). *Public speaking: Concepts and skills for a diverse society*. Cengage Learning.
16. Keith, W., Lundberg, C. (2014). Creating a History for Public Speaking Instruction. *Rhetoric and Public Affairs*, 17(1). 139-146.
17. Klasična gimnazija (2017). *Fakultativna nastava*. URL: http://gimnazija-klasicna-zg.skole.hr/fakultativna_nastava (pristupljeno 11.07.2018.)
18. Lucas, S. E. (2008). *The Art of Public Speaking 11th Edition*. McGraw-Hill.

19. NCVVO Nacionalni Centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja (2015). *Nastavni program za Hrvatski jezik*.
URL: http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/hrvatski.pdf
(pristupljeno 11.07.2018.)
20. Nelson, P. E., Titsworth, S., & Pearson, J. C. (2006). *Public speaking: A guide for the engaged communicator*. McGraw-Hill Humanities Social.
21. Opća privatna gimnazija (2017). *Nastavni plan i program jezične gimnazije*. URL: <https://opca-privatna-gimnazija.hr/programi/jezicna-gimnazija/> (pristupljeno 11.07.2018.)
22. Osamnaesta gimnazija (2017). *Fakultativna nastava*. URL: http://gimnazija-osamnaesta-zg.skole.hr/nastava/fakultativni_predmeti (pristupljeno 11.07.2018.)
23. Pletikos, E. (2008). Kriteriji procjene govornoga izražavanja u nastavi hrvatskoga jezika. U: Češi, M., Barbaroša-Šikić, M. (ur.), *Jezik, književnost i mediji u nastavi hrvatskoga jezika*. Jastrebarsko: Naklada Slap, str, 43, 63.
24. Privatna gimnazija Svijet (2017). *Nastavni program*. URL: <https://privatnagimnazijasvijet.hr/o-nama/nastavni-programi.html> (pristupljeno 11.07.2018.)
25. Privatna škola Futura (2018). *Nastavni plan i program*. URL: <http://www.skola-futura.hr/programi/opca-gimnazija/> (pristupljeno 11.07.2018.)
26. Privatna umjetnička gimnazija (2013). *Radionice*. URL: <http://www.pug.hr/gimnazija/nastava/nastavni-plan/> (pristupljeno 11.07.2018.)
27. Prva privatna gimnazija (2017). *Plan i program*. URL: <https://ppg.hr/plan-i-program/> (pristupljeno 11.07.2018.)
28. Smajić, D., Vodopija, I. (2008). Curriculum, kurikulum, kurikulum – uputnik; *Jezik*, 55., Zagreb
29. Škarić, I. (2000). *Temeljci suvremenog govorništva*. Zagreb: Školska knjiga
30. Zagreb (2018). *Srednje škole Grada Zagreba*. URL: <https://www.zagreb.hr/srednje-skole-grada-zagreba/22067> (pristupljeno 11.07.2018.)
31. Zvonarević, M. (1985). *Socijalna psihologija*. Školska knjiga. Zagreb

STAVOVI UČENIKA PREMA NASTAVI GOVORNIŠTVA

Sažetak

Ovaj rad bavi se stavovima učenika prema nastavi govorništva s ciljem podizanja svijesti o važnosti tog aspekta obrazovanja i sa željom za buduća uvođenja predmeta Govorništva u škole. Rad započinje teorijskim okvirom u kojem se predstavljaju relevantne definicije vezane uz govorništvo, poučavanje i stavove, uz prikaz stanja o poučavanju govorništva u školama u Hrvatskoj i svijetu. Oslanjajući se na teoriju, postavljene su tri hipoteze, a odnosile su se na slabu informiranost o retorici kao disciplini, kao i slabu percepciju o širokoj primjenjivosti nastave govorništva, zatim da se nastavom predmeta Govorništva može pridonijeti razvoju govornih i govorničkih vještina, kao i osobnom razvoju, te da se kroz nastavu predmeta humanističkih i društvenih znanosti dobiva više prilika za razvoj govorničkih vještina u odnosu na nastavu predmeta prirodnih znanosti. Za istraživanje je korištena anketa koju je ispunilo 155 ispitanika u 6 srednjih škola Grada Zagreba u kojima se provodi nastava Govorništva. Analizom rezultata prva je pretpostavka pobijena, dok su druge dvije potvrđene. Polaznici i oni učenici koji ne pohađaju nastavu Govorništva pokazali su da su upoznati i svjesni široke primjenjivosti nastave govorništva, kao i širokog spektra napretka koji se može postići pohađanjem predmeta Govorništvo.

Ključne riječi: *govorništvo, stavovi, poučavanje, retorika, srednja škola*

STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS PUBLIC SPEAKING AS A SCHOOL SUBJECT

Summary

The present paper discusses students' attitudes towards public speaking as a school subject. The aim of this paper was to raise awareness about the importance of this type of education, as well as to introduce Public speaking as a subject to a vaster number of schools. In the first, the theoretical part of the paper, an array of relevant definitions and explanations regarding rhetoric, teaching and attitudes are displayed, with an emphasis on the realities of teaching public speaking in Croatian schools in comparison to examples of its teaching worldwide. Relying on theoretical part, three main hypotheses were created, with the first one being scarce knowledge of rhetoric as a discipline and low perception of the variety of its possible uses. The second hypothesis stated that the subject of Public speaking could help develop various communication and speaking skills, but could also help with personal growth. The last one stated that through subjects that belong to social sciences and liberal arts one was provided with more possibilities for the development of the communication and speaking skills compared to subjects of the science group. For the experimental part, a questionnaire was created and distributed in six secondary schools of the Zagreb County where Public speaking is taught, to then be filled out by 155 participants. After the results were analyzed, the first hypothesis was refuted, while the other two were confirmed. The students who attend the subject, and those who do not, showed that their knowledge and perception of the wide range of applicability of the rhetorical knowledge they could acquire from the subject were anything but scarce.

Key words: rhetoric, public speaking, attitudes, teaching, secondary school

Životopis

Antonija Štefica rođena je 21. siječnja 1993. godine u Zagrebu. U Zagrebu je 2007. završila osnovnu školu, a 2011. maturirala dvojezični smjer IV. gimnazije na engleskom jeziku uz učenje talijanskog kao drugoga stranog jezika. Od 2011. godine studirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu dvopredmetni studij Fonetike i Talijanskog jezika i književnosti. U akademskoj godini 2016./2017. provela je ljetni semestar na Erasmus+ programu u Italiji gdje je pohađala nastavu i usavršavala znanje talijanskog jezika.

Prilog - Anketa za učenike

Ova anketa dio je istraživačkog dijela diplomskog rada pod nazivom *Stavovi učenika prema nastavi govorništva*. U anketi želim ispitati stavove o provođenju nastave izbornog predmeta Govorništvo u vašoj školi, a u tome mi možete pomoći iskrenim odgovorima na navedena pitanja.

Trajanje popunjavanja ankete: 5 minuta

Anketa je anonimna i svi prikupljeni podaci su zaštićeni.

Zahvaljujem na sudjelovanju,

Antonija Štefica, studentica diplomskog studija smjera Govorništva, na Odsjeku za fonetiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Dob: _____ godina	Razred: I. II. III. IV.
Spol: Ž M	Škola: _____

		Uopće se ne slažem	Djelomično se ne slažem	Niti se slažem niti se ne slažem	Djelomično se slažem	U potpunosti se slažem
1.	Znam čime se bavi govorništvo kao područje znanosti.	1	2	3	4	5
2.	Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govorna vještina tečnosti (fluentnosti).	1	2	3	4	5
3.	Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govorna vještina razgovjetnosti izgovora (dikcije).	1	2	3	4	5
4.	Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvijaju govorne vrednote jezika (brzina (tempo), ritam i intonacija).	1	2	3	4	5
5.	Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govornička vještina kontrole glasa (glasnoća, visina i ugoda glasa).	1	2	3	4	5
6.	Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govornička vještina kompozicije (strukture izlaganja).	1	2	3	4	5
7.	Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govornička vještina savladavanja treme.	1	2	3	4	5
8.	Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govornička vještina prezentacije (PowerPoint, referat, plakat).	1	2	3	4	5

OKRENITE STRANICU →

		Uopće se ne slažem	Djelomično se ne slažem	Niti se slažem niti se ne slažem	Djelomično se slažem	U potpunosti se slažem
9.	Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govornička vještina neverbalnih znakova (gesta, mimika, položaj, držanje tijela).	1	2	3	4	5
10.	Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija govornička vještina sažimanja (pročitano ili preslušano) teksta.	1	2	3	4	5
11.	Smatram da je izborni predmet Govorništvo koristan.	1	2	3	4	5
12.	Smatram da izborni predmet Govorništvo doprinosi općem obrazovanju učenika.	1	2	3	4	5
13.	Smatram da izborni predmet Govorništvo doprinosi građanskom odgoju.	1	2	3	4	5
14.	Smatram da izborni predmet Govorništvo doprinosi razvoju samopouzdanja.	1	2	3	4	5
15.	Smatram da izborni predmet Govorništvo doprinosi razvoju kritičkog mišljenja.	1	2	3	4	5
16.	Smatram da izborni predmet Govorništvo doprinosi kulturnom razvoju (bontonu) pojedinca.	1	2	3	4	5
17.	Smatram da se pohađanjem izbornog predmeta Govorništvo razvija karakter pojedinca.	1	2	3	4	5
18.	Kroz nastavu predmeta prirodnih znanosti (Matematika, Fizika, Kemija, Biologija) dobivam priliku razvijati gore navedene govorničke vještine.	1	2	3	4	5
19.	Kroz nastavu predmeta društvenih znanosti (Sociologija, Psihologija, Politika i gospodarstvo) dobivam priliku razvijati gore navedene govorničke vještine.	1	2	3	4	5
20.	Kroz nastavu predmeta humanističkih znanosti (Povijest, Hrvatski jezik, strani jezici, Filozofija) dobivam priliku razvijati gore navedene govorničke vještine.	1	2	3	4	5
21.	U kojim predmetima dobivate priliku razvijati navedene govorničke vještine? _____					
22.	U kojim situacijama u nastavi navedenih predmeta dobivate priliku razvijati govorničke vještine? _____					

Pohađate li izborni predmet Govorništvo? **DA** **NE**

Koji su razlozi (ne)upisivanja izbornog predmeta Govorništvo? _____